

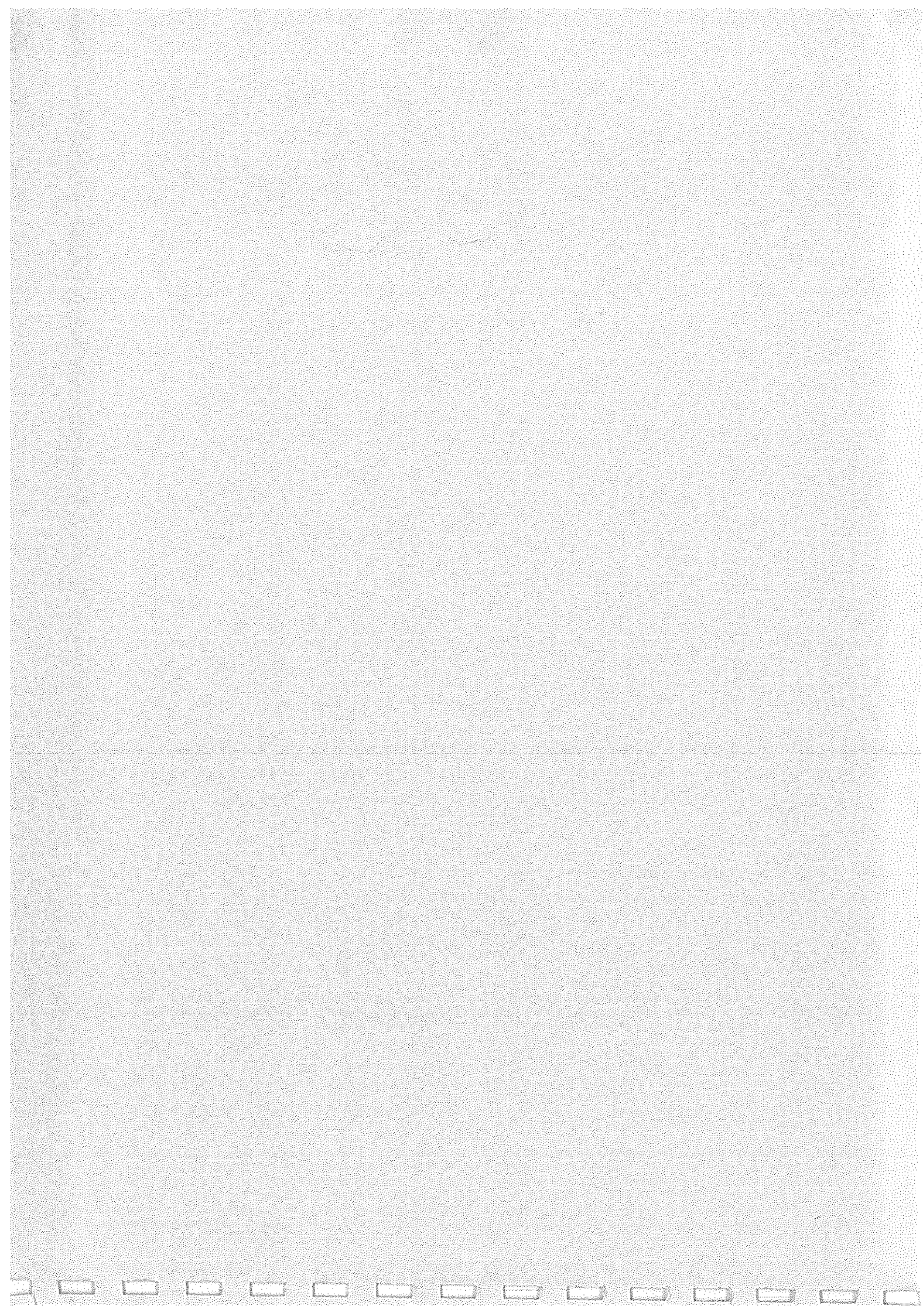
LANDSKABS- OG PLEJEPLAN FOR

SØNDERSØ

Udarbejdet for Værløse kommune juni 1992

Peter Friis og Mogens Lock Hansen - landskabsarkitekter MDL

INDHOLDSFORTEGNELSE:

BAGGRUND:

Indledning.....	2
Planforudsætninger.....	2

BESKRIVELSE OG PLEJEMÅLSÆTNING FOR DELOMRÅDERNE:

1. Nordlige skræntskov ved Søndergårdsvej.....	4
2. Nordlige skræntskov ved Dalsø Park.....	8
3. Præstesø og overdrevsarealerne.....	14
4. Søbræmmen ved Flyvestation Værløse.....	22
5. Området vest for Københavns Vandforsyning.....	26
6. Området omkring Københavns Vandforsyning.....	28
7. Området omkring Skovhuset.....	32

OMRÅDETS DYRE OG PLANTELIV:

Fauna.....	36
Flora.....	37

HISTORIE:

Søndersø og lokalhistorien.....	39
---------------------------------	----

Motiv fra det gamle vandværk ved Ballerupvej.
Tegnet af A. Heimbürger o. 1875.
(Efter årsskrift for Historisk Forening 1974)

Indledning

Sønderso beliggende syd for Ll. Værløse er et værdifuldt naturområde med et stort rekreativt potentiale. Søen og vådområderne med et samlet areal på ca. 140 ha udgør sammen med statsskovene de naturmæssige kærneområder i kommunen.

Sønderso har sammenlignet med de øvrige søer i området, Farum sø og Furesøen visse landskabelige fællestræk. De mindre bysamfunds nærhed og placering ved søkrænterne, giver disse søer et landskabeligt udtryk hvor overgangen mellem det bymæssige og landskabelige brydes og skaber kontrast.

Sønderso, Farum sø og Furesøen har alle et præg af at være skovomkransede, men for specielt Sønderso gælder at søen ikke er omgivet af egentlig skov, men snarere en skovbræmme. Bevoksningerne omkring søen giver imidlertid mulighed for at skabe nye landskabelige oplevelser, ved at åbne op, skabe indblik, dybde og kontakt til de omgivende arealer.

Den efterfølgende og tilbagevendende naturplejes hovedsigte er at fastholde og udvikle områdets værdier såvel biologisk som landskabeligt.

Sønderso har en speciel status som vandindvindingsområde for Københavns Vandforsyning. Dette forhold har natur- og plejemæssigt været styrende for den landskabelige udvikling i området.

Plejeplanen for Sønderso, der anskuer sø-landskab-rekreationsproblematikken ud fra en bredere og mere nuanceret synsvinkel, danner grundlag for at tilføre Sønderso nye værdier, samt skabe mulighed for at fastholde de ønskede plejemålsætninger.

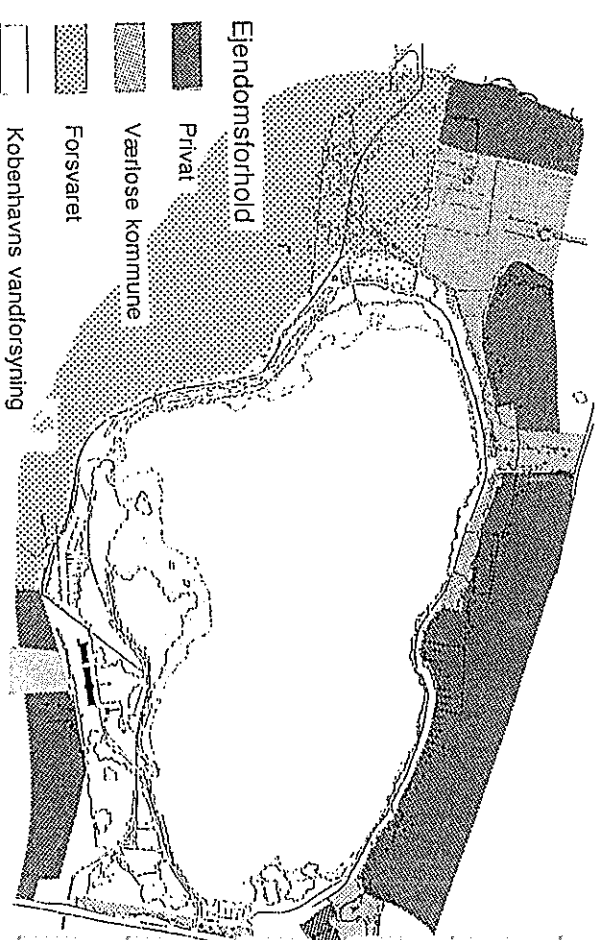
Planforudsætninger

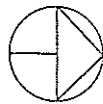
Ejendomsforhold:

I forhold til at styre og fastlægge en fremtidig naturpleje for Søndersoområdet har ejendomsforholdene en afgørende betydning. At kortlægget fremgår, at Københavns Vandforsyning ejer alle arealer der omkranser søen og at Værløse kommune, Forsvaret samt private ejer arealerne der ligger i baglandet.

Afgørende for områdets fremtidige oplevelses- og naturværdier vil være, at primært de offentlige grundejere formår at forvalte naturgrundlaget ud fra et fælles koncept.

Dette fælles grundlag skabes blandt andet med plejeplanen for Sønderso. En plejeplan der er retningsgivende og styrende for udviklingen af de landskabelige muligheder.

4

DELOMRÅDE 1

Dette delområde er direkte nabo til Lille Værløse og villabebyggelsen på sydsiden af Sønder søvej og Søndergårdsvej.

Løvtræbevoksninger udgør en smal bræmme på begge sider af den offentlige sti langs søen. På trods af bevoksningernes ringe dybde har området egentlig skovkarakter, da skoven flere steder bevæger sig op ad skråningerne og ind i de private haver. Enkelte villaæjeres ønske om direkte søudsigt skaber imidlertid visse konflikter i forhold til at bevare områdets skovkarakter.

Fredskov er kun tinglyst på et fåtal private ejendomme.

Adgangsforholdene til denne strækning er gode, da der 2 steder fra Søndergårdsvej og 1 sted fra Sønder søvej er offentlig stiadgang til området.

A

Elle-askeskov med spredte enkeltindivider af pil, birk, ahorn og bøg.

Underskoven er præget af frodighed med en del træopvækst af primært hassel, tjørn og hyl. Urtvegetationen er artsrig, dog dominerer nælder visse partier af skovbunden.

Træbestanden og tætheden i skovplantningen er fint afpasset til arealet og en fremtidig pleje bør tilstræbe at opretholde den nuværende balance på grund af skovarealets ringe dybde og naboskab til villaområdet.

Plejeindsatsen koncentrerer sig om at fastholde en artsrig og frodig underskov ved at foretage lejlighedsvis udtynning.

Skovbund og urtvegetation, der i dag kun trimmes i et smalt bælte langs grusstenen, bør indledningsvis omfatte to årlige slåninger af massive nælde og højurtpartier.

B

Lysninger udvikles Langs søbredden ved at der åbnes og udtynnes i trævegetationen fire udvalgte steder.

Der skabes herved nogle lysninger med fine opholds- og udsigtsmuligheder.

Plejen af bundvegetationen begrænses til to årlige slåninger.

C

Skovparti præget af ask, el, bøg og enkelte birketræer. Underskoven består primært af tjørn, hassel og hyl.

Vegetationsplejen bør fastholde variationen i træbestanden samt holde underskov relativ tæt, da de tilstødende villagrundes havepræg ellers vil dominere området for meget.

D

Ældre bøgeskov med nogen opvækst af bøg i bunden. Skovbunden består af en tæt og frodig urtebund.

Skråningsarealerne er mindre frodige på grund af andre jordbundsforhold, udskygning og villaernes plejeindgreb.

I villaparcellerne sydskel vokser flere markante bøgetræer, der er værdifulde for oplevelsen af det samlede skovbillede.

Naturplejen har til hensigt at fastholde skovpartiet som bøgeskov ved selvforyngelse gennem almindelig forstmæssig pleje.

Fastholdelse af bøgeskov vil kræve lejlighedsvis indgreb, hvor enkelte gamle individer fjernes for at give lys og vækstmuligheder for de små bølgeplanter.

E

Løvskov hvor ahorn, ask og el er dominerende. Underskoven er frodig og består primært af hassel, el, hyl og tuglekirsebær.

Skråningsarealerne er tilvokset med krat og enkelte markante skovtræer der søges bevaret.

Plejeindsatsen begrænses til lejlighedsvis udtynning af opvækst, samt at fastholde biotopen ved selvforyngelse.

F

Løvblandingsskov bestående af el, fuglekirsebær, elm, ask og eg. På skråningsarealerne spredte markante ege og bøgetræer. Underskoven er tæt og består primært af hassel, tjørn og hyld samt træopvækst.

Opvækst af elm, fuglekirsebær, ask samt hyld udtynnes lejlighedsvis. Ved forstlig pleje fastholdes bøge/egemotivet, bl.a. ved selvforyngelse.

G

Elle-askeskov med enkelte pil. Afstanden mellem de enkelte træer er relativ stor, men fint afpasset til stedet og oplevelsen af direkte søkontakt. Frodig skovbund med en varieret flora præget af fugtig bund.

Opvækst af ask og el holdes generelt nede ved beskæring hvert andet år. Biotopen fastholdes iøvrigt ved forstlig pleje, herunder selvforyngelse.

H

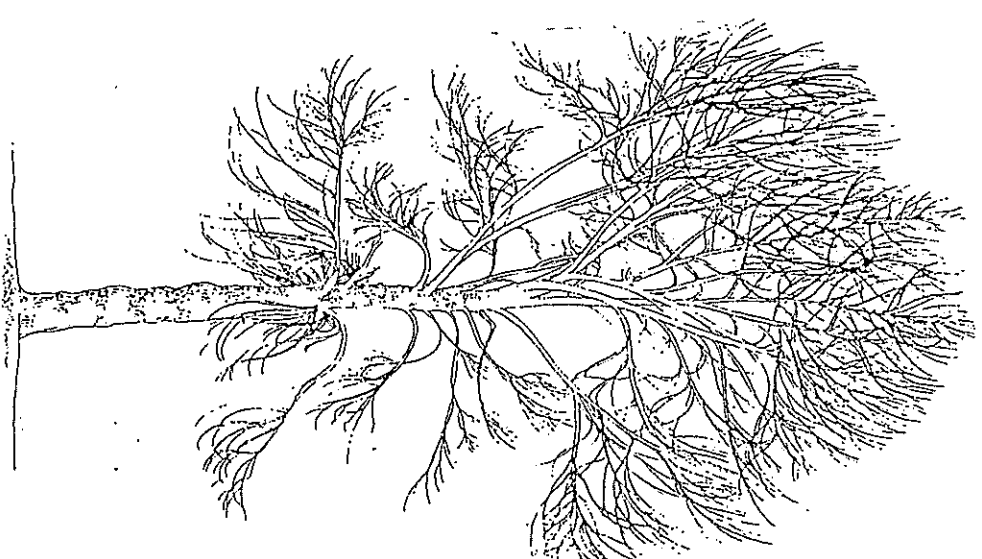
Egeblandingsskov med enkelte el og bøg. Tjørn og hassel dominerer underskoven.

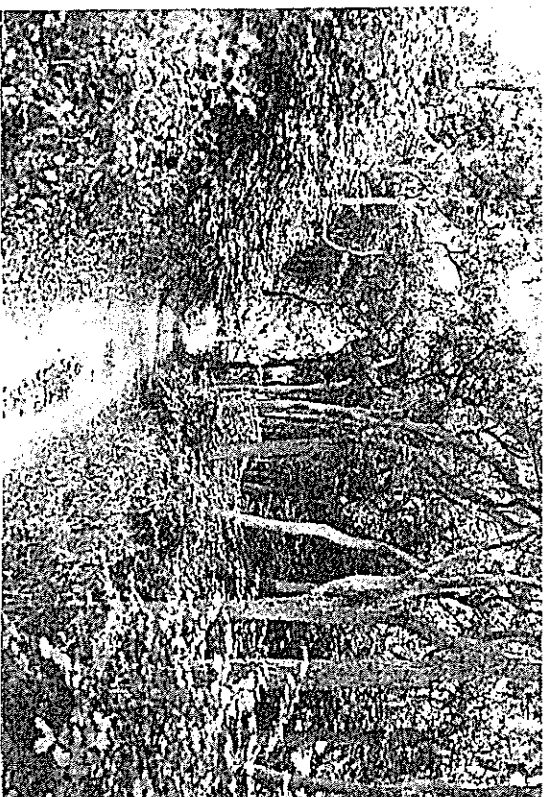
Underskoven bibeholdes tæt da bevoksningerne på skråningsarealerne enten er sparsom eller består af enkelttræer eller lavere krat.

I

Opvækst af ask, el og pil. Fældning af skovbevoksningen er foretaget for et par år siden.

Der udtynnes kraftigt i opvæksten samt udvælges blivende enkeltindivider, således at et mere homogent skovbillede genskabes.

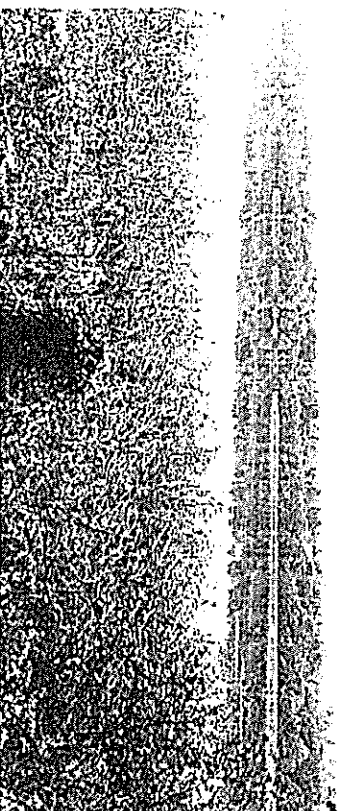

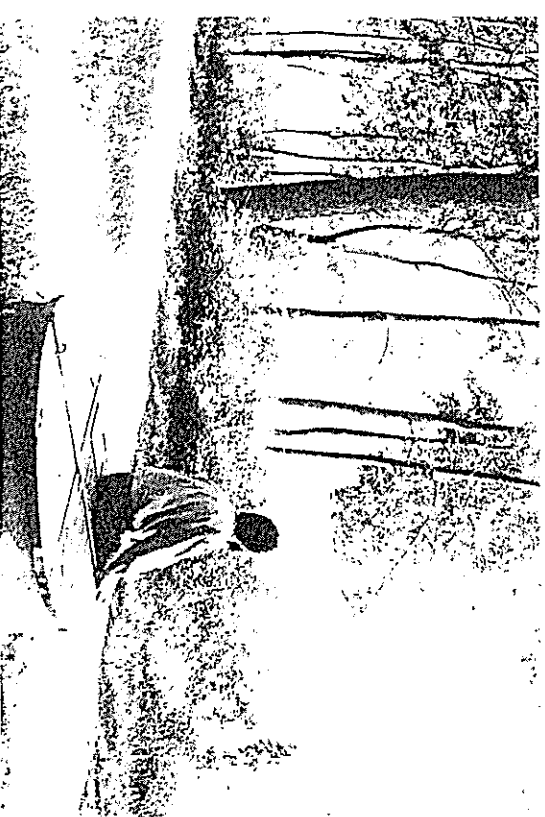
Elle/askeskov

Lysåben løvskov med frodig underskov

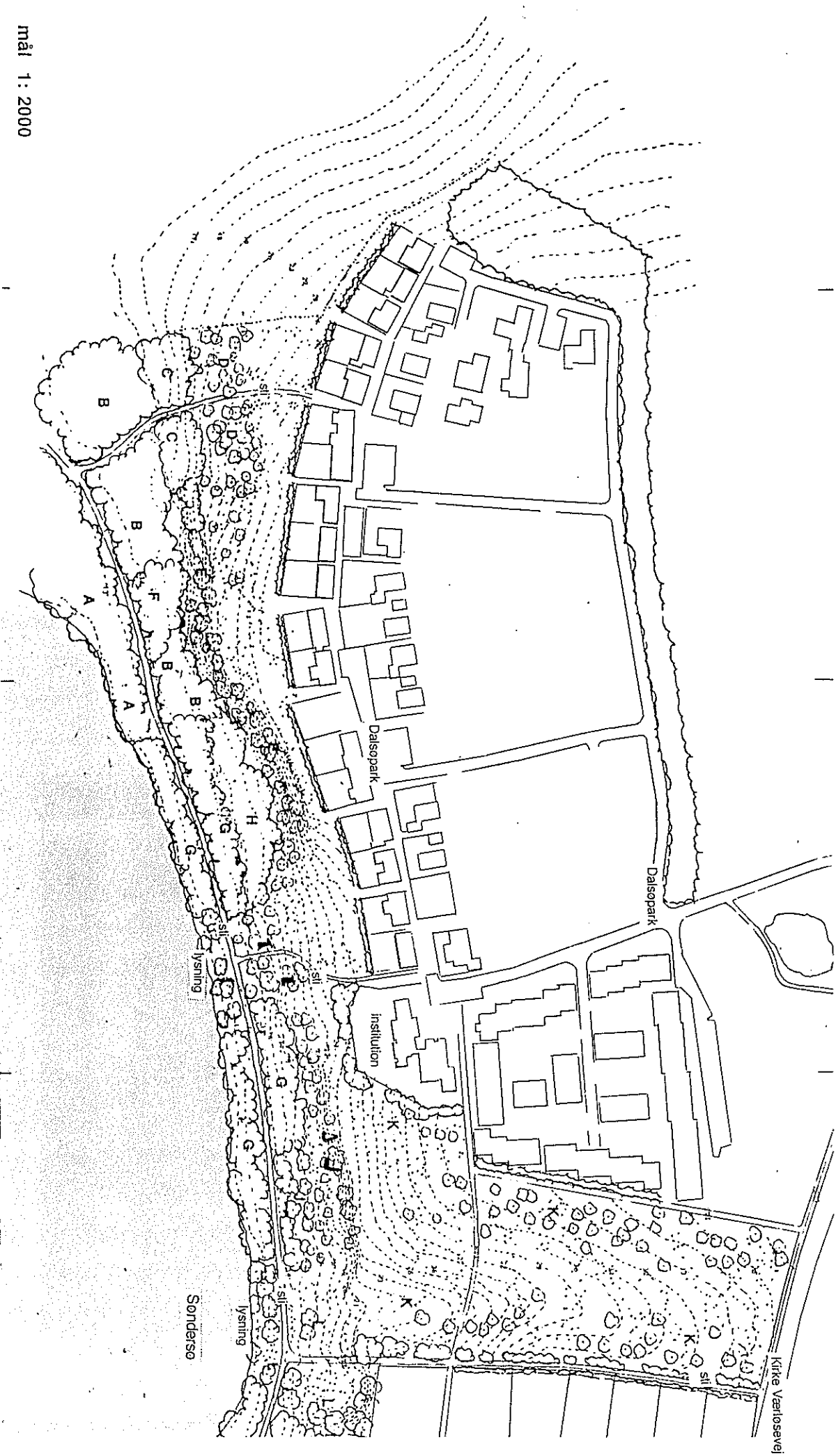
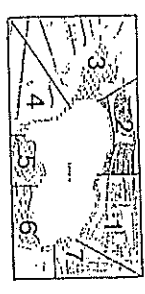

Udsigt mod den nordlige skovbræmme ved Sønderso

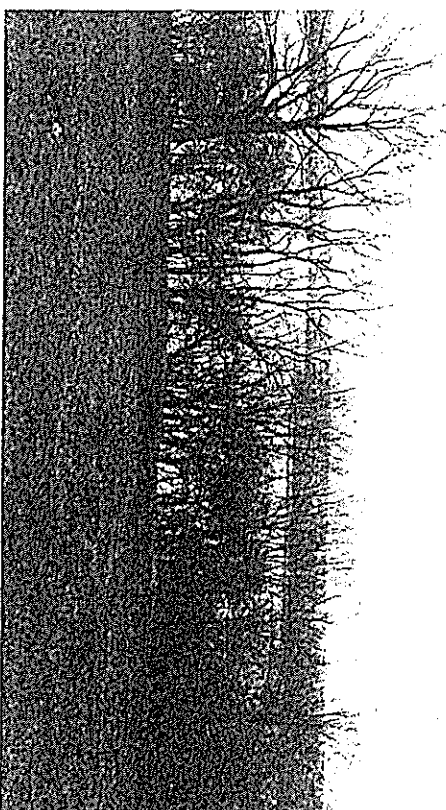
Eksempel på åbning af elle/askeskov med søbredden.

DELOMRÅDE 2

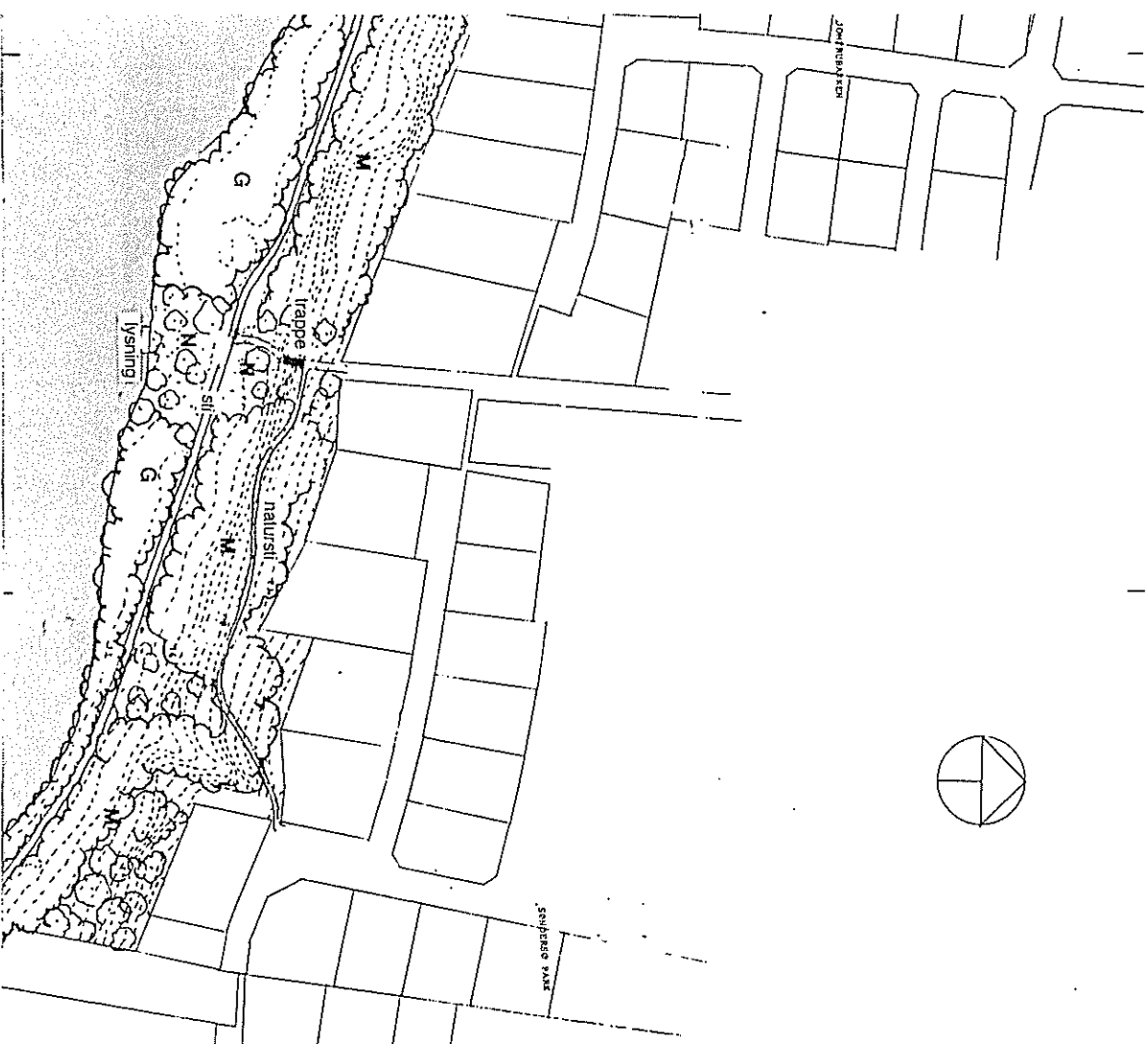

mål 1 : 2000

DELOMRÅDE 2

Udsigt ved vintertide fra Dalsopark

Landskabeligt er denne delstrækning præget af skovbræmmen langs Sønderø, frugtunden, græsfælleden og landbrugsområdet mod vest der åbner op for en sammenhæng med nye landskabstyper.

Området er også her bynært, men bebyggelsen og villaparcerne ligger på denne strækning, omend højt terrænmæssigt placeret, mere tilbagetrukket i forhold til søen.

Adgangsforholdene er gode og der findes på strækningen 5 stiegange fra de bagved liggende boligkvarterer.

A

Løvskov bestående af pil, birk, el og ask. Underskoven er tæt og består primært af pilekrat, slåen og tjørn. Området har ikke været forstærksigt behandlet i flere år og virker ret uigennemtrængeligt. Stedet foreslås imidlertid bevaret som mere eller mindre utilgængeligt krat af hensyn til stedets fugleliv

Plejen består udelukkende i lejlighedsvis at fjerne udgåede træer og buske, som er til gene for færdsel.

B

Elmeskovparcel med en tæt træbestand: "stangskov". Elm er på grund af den fremadskridende elmesyge ikke egnet som skovtræ og en gradvis udynding af bestanden anbefales.

Parcellen udvikles, dels ved selvfornyelse, dels ved indplantning eller såning af skovtræer af lokal herkomst til en lysåben skov med eg, birk, el og ask.

C

Mindre gruppe af gamle flerstammede hassel og tjørn. Trægruppen har karakter og bevares.

Skovbunden er noget udskygget og en moderat åbning af trævegetationen anbefales.

D

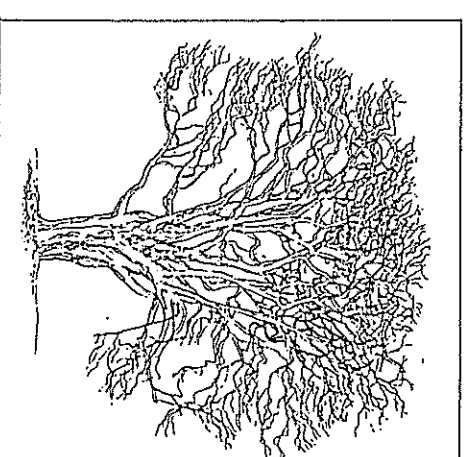
Granparcel med spredt forekomst af birketræer. Granparcellen er uplejet og tynd i væksten.

Birketræerne bibeholdes medens granerne fældes.

Træbestanden udvikles, dels ved selvfornyelse, dels ved indplantning eller såning af lokale løvtræer såsom røn, tjørn, ask og eg.

Området bør ikke genetableres som egentlig skov, men fremstå med en spredt lysåben træbestand i en frodig bundvegetation som overgang til græsflæden.

Stødene fjernes ikke fra arealet og plejen vil de første år bestå i at rydde ensidig opvækst og dominante højurter.

tjørn

Græsflæden og granparcellen set mod Kirke Værlose

E

Træbestanden på den øverste del af skåningen består af en sammensat bestand af forskellige løvtræer: elm, eg, poppel, bævreasp, fuglekirsebær og ask. Kratbevoksningen består af brombær, slåen, tjørn og hassel.

Plejen af området består i at der udtynnes i kullissen af træer, der afslutter skåningen, således at der skabes en blødere overgang til græstællede. Kratvegetationen bevares. Der foretages rydninger, hvis træbestanden på skåningsarealet igen bliver for massivt.

F

Skovparti præget af en gruppe bævreasp og enkelte el. Træbestanden er i dag vel afpasset til arealet og skovbilledet.

Artsammensætningen fastholdes ved lejlighedsvis plukhugst.

G

Elle-askeskov med enkelte elm, birk og pil. Underskoven er frodig og består primært af hyld, hassel og en del opvækst af elm samt højinter, fortinsvis nælder.

Skovkarakteren med underskov søges fastholdt ved at rydde opvækst af elm og hyld for derigennem at fremme en mere artsrig underskov. Nædepartier der bliver for dominante ryddes.

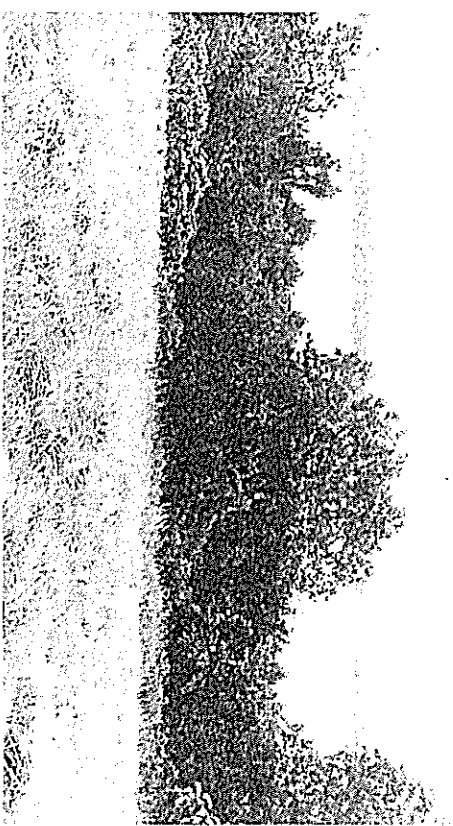
H

Rødgranparcel der ikke har været forstmæssigt vedligeholdt i mange år. Beplantningen består af mange tynde og delvist udgåede træer.

Området underkastes forstmæssig pleje med kraftig tynding over en årrække.

Supplerende tilplantes med eg, ask, tjørn og fuglekirsebær som dominerende arter.

Enkelte solitære og velbevarede rødgran kan på sigt indgå i løvskoven.

Udsigt over Sønderso fra Dalsopark, mod syd

I forgrunden brombærkrat, bagved rødgranparcel, som tynnes.

I Løvtræsbevoksningerne omkring stiadgangen fra Dalsø park udtlyndes. Der skabes herved visuel kontakt til søen og et område med opholds- og rekreativsværdi. Områdets karakter med fritstående træer og trægrupper i en blomster/græsbund sikres ved at bundvegetationen vedligeholdes efter samme retningslinier som for græsfaelden ovenfor.

J

Området er præget af en blandet træbestand bestående af løvtræer: poppel, ask, el, tjørn, frugttræer, samt en lille granbevoksning. Underskoven er karakteriseret ved opvækst af primært hassel og hylde samt ved større sammenhængende partier af nælder og tidsler.

Bevoksningen åbnes ved rydninger og udtyndinger, således at området gøres mere tilgængeligt.

Resterne af den tidligere frugtplantage bevares, granbevoksningen ryddes og det gennemgående tjørnehegn tyndes gradvist ud indtil oplevelsen af det gennemgående hegn er udvisket.

Plejen af bundvegetationen efter udtyndingen af områdets træbestand består i 1-2 årlige slåninger af nælder og tidsler hvor disse bliver for dominerende samt lejlighedsvis slåning af øvrige arealer.

K

Tidligere frugtplantage. I dag opleves arealet som en græsfaelled med spredte rester af karakterfulde bredkronede æbletræer.

Fra Sønder sø stiger terrænet 24 m. mod Kirke-Værløsevej og den frie udsigt over Sønder sø er et stort aktiv for området.

De gamle frugttræer suppleres ved nypantning af hårdføre æble- og pæresorter, således at bevoksningskarakteren kan bevares når de gamle frugttræer ad åre går ud.

Nypantningerne holdes i randzonerne og rækkestrukturen søges gradvist opløst.

Det gennemgående tjørnehegn langs stien vest for Jomfrubakken åbnes op enkelte steder, således at der også fra stien skabes indblik til faelden.

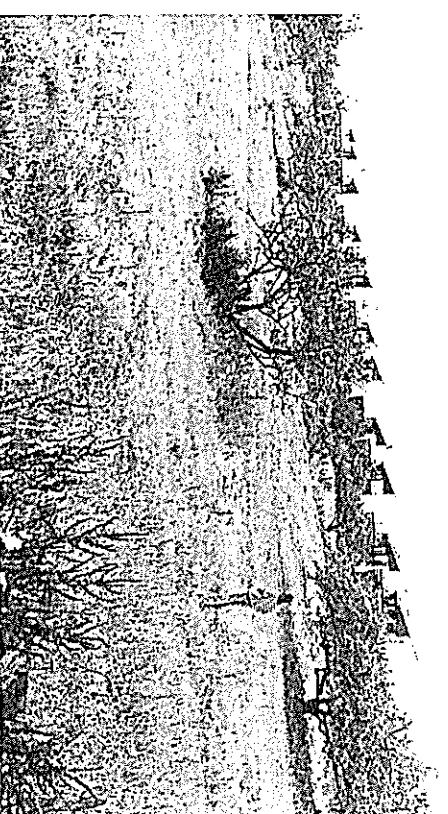
Ved børneinstitutionen plantes en løvfældende beplantning på ydersiden af hegnene, f.eks. tjørn og eg i en bund af Sargentæble.

Faelden plejes ved 1 årlig slåning.

Græsfliser plejes ved 5-6 årlige slåninger.

Græsfaelden med de karakterfulde æbletræer set mod Sønder sø

Græsfaelden med Æbletræerne set mod Dalsøpark

L

Rydning og udtynding i træbestanden er tidligere foretaget. El og ask er bevaret som enkeltstående træer.

Udtyndingen fortsættes ca. 10 m. længere mod vest. Tjørnehægnene ved stien fra Kirke- Værlosevej fjernes helt således at det lidt hengemte opholdsareal syd for Jomfrubakken inddrages i det fremtidige opholdsareal ved Sønder sø.

Plejen af urte og græsvegetationen omfatter 1 årlig slåning.

M

Denne del af skoven præges primært af store fuldkronede ege og bøgetræer, samt en del elm, ask og fulglekirsebær.

Træbestanden syd for Jomfrubakken er dog blevet lidt for tynd og en genopretning af skovbillede er her påkrævet.

Underskoven er frodig og består overvejende af tjørn, hylde samt en del opvækst af fulglekirsebær og elm.

Plejen består i at udtynke opvæksten, samt at holde hylde og nældearter under kontrol. En større artsvariation i underskoven fremmes ved plejeindgrebene.

En natursti som følger skråningens top kan anlægges.

N

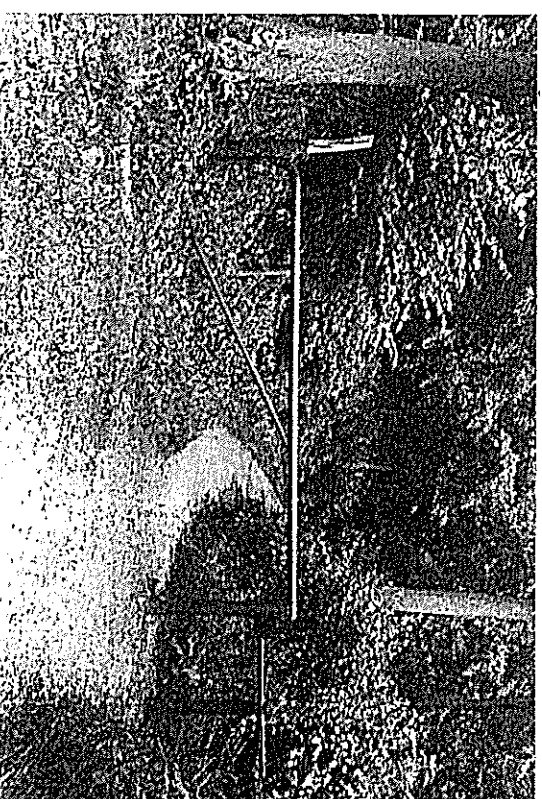
Bevoksningen udtynkes og åbnes lidt op, primært i området mellem stien og søen. Der anlægges en trappe for at overvinde terrænspringet på skråntarealet.

Adgangs- og udsigtsmulighederne til søen forbedres væsentligt gennem disse indgreb.

Pleje af underskoven udføres lejlighedsvis for at hindre uønsket genopvækst af træer.

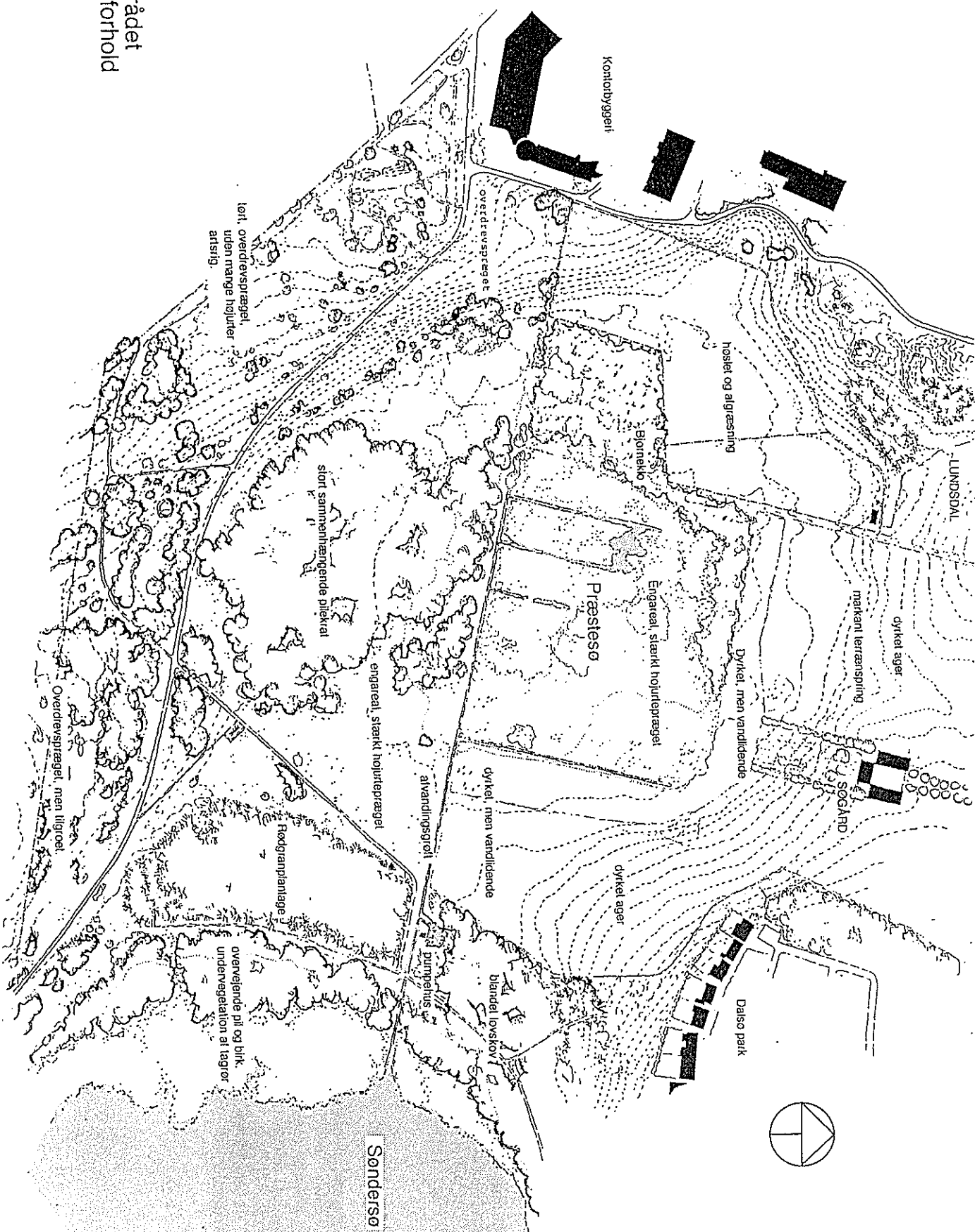
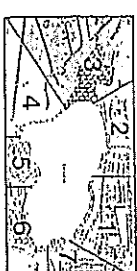

Eksempel på åbning af bevoksningen ved Sønder sø

Hovedstien langs Sønder sø, ved Jomfrubakken

DELOMRÅDE 3

Præstesøområdet
eksisterende forhold
1:3000

DELOMRÅDE 3

Præstesoområdet er et tidligere dyrket engområde i terrænmæssigt niveau med Sønder sø og omgivet af kraftigt stigende terræn mod nord, vest og syd.

Engområdet fremtræder med mindre partier med åbent vandspejl, større områder med tagrør, siv og starr, samt store afdrænedes arealer i forskellige tilgrøningsstadier: helt lukkede pilekrat, og arealer med højurter: Brændenælde, dueurt, kåltidsel, og og bjørneklo.

Mod øst rødgranplantagen og bagved pile/birkkratet som begge udgør en spærring for landskabelig sammenhæng mellem Sønder sø og Præstesoområdet.

Arealerne på dalens sydvendte skråninger ved Dalsøpark, Søgård og Lunds dal fremtræder som dyrket mark, dels med traditionelle afgrøder, dels med afgræsning og høstet.

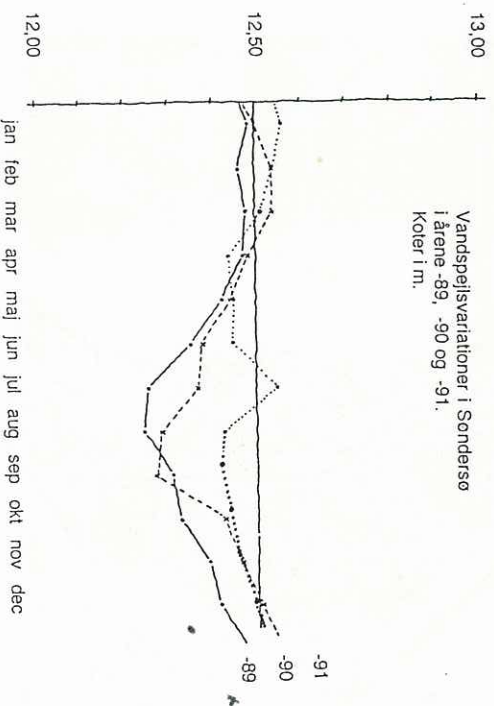
De nord- og nordøstvendte skråninger er ikke dyrkede og fremtræder som overdrevsprægede arealer, mere eller mindre tilgroet, fortinsvis med tjørnekraet.

Helhedsindtrykket er et landskab med dramatik, store landskabelige kvaliteter, men med et prægt af forfald.

A

Engområdet er afdrænet via et system af drængrøfter til pumpehus ved Sønder søs vestende, hvorfra der pumpes til Sønder sø.

Baggrunden for at pumpe fra Præstemose har de sidste mange år været dyrkningsmæssige interesser i området mellem engområdet og Søgård, et areal på c. 2 ha.

Ifølge **kendelse af 12.06.62** tilstræbes en vandstandskote i hoveddrængrøften på mellem **11.50 og 11.80.**

Til sammenligning ligger Sønder søs vandspejlskote i gennemsnit på c. 12.50, varierende over året mellem c. 12.25 til c. 12.55.

Flodmålsmålinger over de sidste 10 år viser relativt små vandstandsvariationer (max: 12.88 i 1985 og min: 12.14 i 1983)

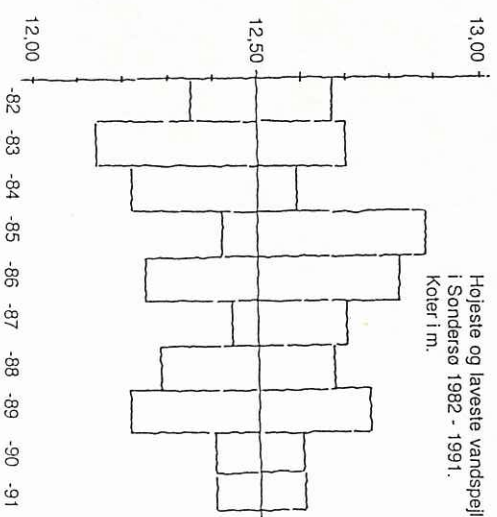
Dog har der tidligere været større variationer bl.a. fordi udløbet fra Sønder sø har været forsynet med et højere "skot" end for indværende.

Ifølge oplysninger fra Københavns vandforsyning må det forventes at normal højeste vandstand er ca. **12.60**, og laveste vil være omkring **12.40.**

Supplerende kan det nævnes at Københavns vandforsyning i flg. kendelse har lov til at udnytte overfladevand fra Sønder sø til kote 11.35 samt at stemme vand op i søen til kote 12.85.

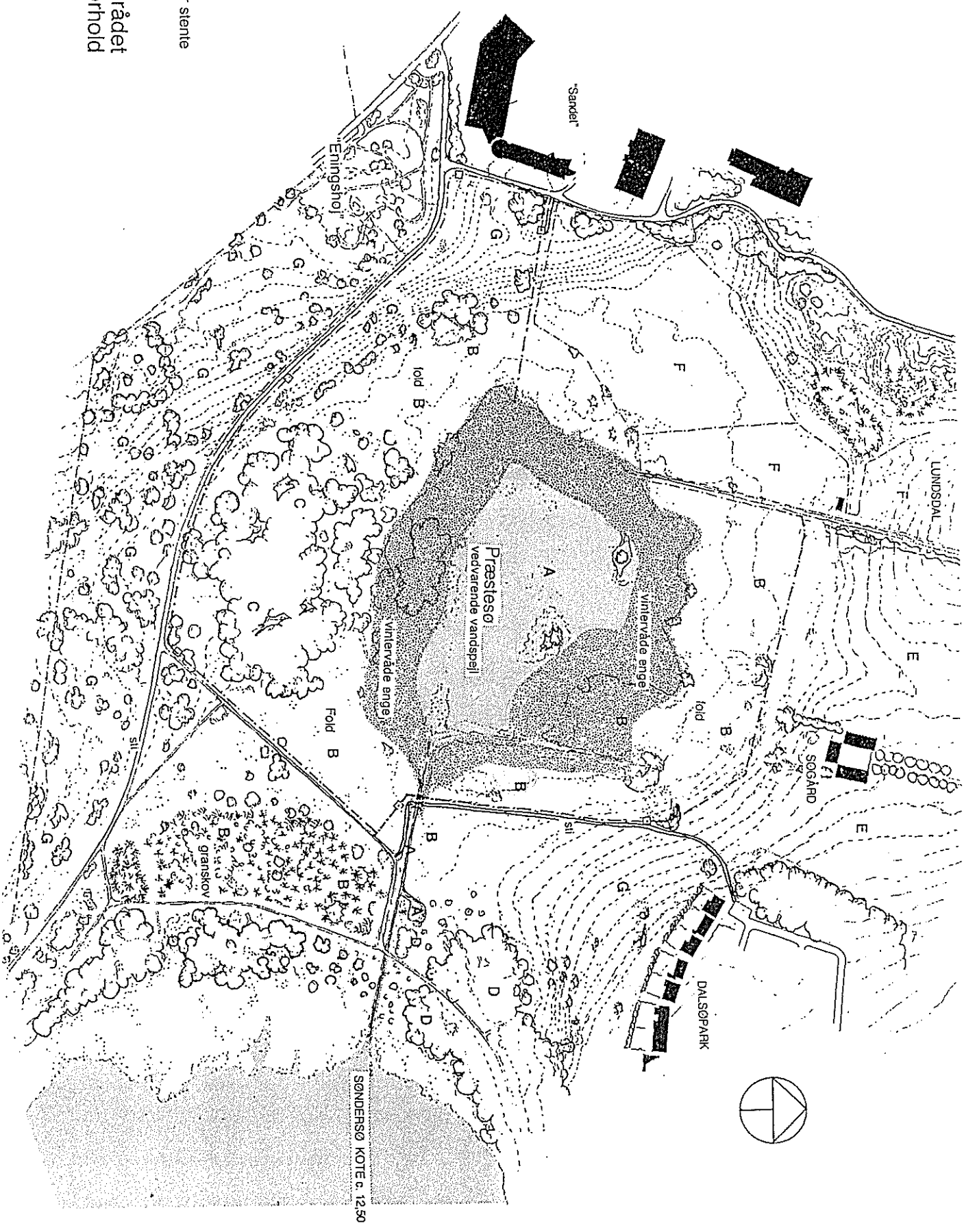
Københavns vandforsyning har ikke aktuelle planer vedr. udnyttelse af overfladevand.

De lave partier er gennemvilleret i januar -92.
Generelt svarer de registrerede koter til de fotogrammetrisk udtegnede koter.

----- Hegn
□ Låge eller stente

Præstesøområdet
Fremtidige forhold
1:3000

"PRÆSTESØ"

Da de dyrkningsmæssige interesser er meget begrænsede, forekommer det ikke rimeligt at opretholde afdræningen i den udsrækning det er tilfældet idag, med vedvarende ressourcekrævende pumping.

Præstesø etableres derfor som et ca. 6 ha stort vådområde med vekslende vandspejlsniveau, styret af variabel pumpeintensitet.

Vandspejlet hæves i sommerperioden med 0,5m til min. kote +12,00 og max. +12,30.

Dette gøres ved at fortsætte pumpningen, men i et højere liggende interval.

I perioden 1. december til 1. april standses pumperne.

Der opstår således et permanent centralt vandspejl, med vinteroversvømmede enge.

Denne vandstandsvariation vil, hvis den kombineres med afgræsning, tilgodese udviklingen af en varieret engbiotop.

PLEJEINDGREG:

De ændrede vandstandsforhold, hvorunder en del af det centrale pleikræt vil komme til at stå under vand en stor del af året, vil sandsynligvis medføre at pleikrattet for en stor del går ud.

I første omgang fjernes det døde materiale ikke.

Skulle det imidlertid vise sig hensigtsmæssigt at fjerne dele af krattet, fjernes dette på et senere tidspunkt.

En evt. rydning har primært et æstetisk formål. Næringsstofbelastningen fra hennådne veddele er uden større betydning.

I det omfang området er fremkommeligt for maskiner afhøstes den eksisterende højurtvegetation med grønhøster 2 gange i løbet af sommeren, med henblik på at bortskaffe næringsholdig biomasse, samt at danne grundlag for udvikling af tugtig eng ved afgræsning. Området er vanskeligt farbart og indgrebet udføres kun i tilfælde af en længerevarende tør periode.

Som en ekstra foranstaltning til glæde for ynglende fugle, kan der eventuelt etableres mindre redeøer oplagt af materiale fra en uddybning af de centrale tørveskær, når der er indhøstet erfaringer med det hævede vandspejl.

Erfaringer fra tilsvarende nydannede vådområder viser at i årene efter dannelsen vil vådområdet gennemgå en række forandringer, betinget af omsætningen af organisk materiale, der sættes igang når området sættes under vand.

Eksempelvis vil indholdet af næringsstoffer i vandet give vækstbetingelser for store mængder trådalger. Dette reduceres dog i løbet af ganske få år.

Successionen forløber over en række år.

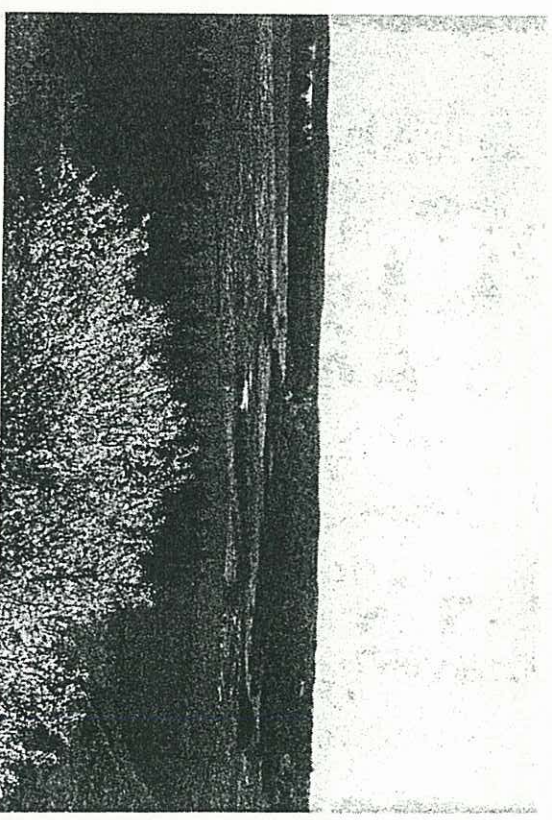
Efter ca. 10 år vil den være nået et niveau som på det nærmeste er en ligevægtssituation.

Den tilbagevendende pleje består i begrænsning af tagrør med mellemrum, dels ved almindelig rørskræring (halvdelen hvert år), hvorved dødt plantemateriale fjernes, dels ved afgravning med specialmaskiner med års mellemrum.

Der tilstræbes en fordeling mellem vandflade, engareal og rørsump på 1/3 til hver. Denne fordeling tilgodeser erfaringsmæssigt et alsidigt fugleliv.

Hervedover skal området afgræsses med kvæg i størrelsesorden 2-3 kreaturer pr ha.

Herved genskabes en engbiotop med en meget stor artsvariation. Den dominerende højurtvegetation aftager i betydning og afløses af andre, lavere arter som tidligere blot forekom i begrænset mængde.

Præstesø, set fra "Sander" mod øst. Bagved: Sønder sø og Hareskov

B

De våde områder omkring Præstesø og over til hovedstien vest for rødgranplantagen etableres til vedvarende græs, med afgræsning eller høslet.

Rødgranplantagen tyndes generelt.

Desuden ryddes et antal lysninger i plantagen på hver ca. 200 m² med henblik på at plantagen ad åre fremtræder som en blandings-skov med rødgran og løvtræer: birk, eg, hæg, og røn som bestand-træer.

Der åbnes i kratbevoksningen på begge sider af udløbet til Sønderso, således at der opnås et samlet indkig til søen.

Efter slåning af højurter 2 gange i vækstsæsonen etableres græs (hvidkløver/græsblanding til afgræsning).

2-3 vældpåvirkede områder ved Søgård indgår i græsarealerne.

Indhegnede arealer plejes ved afgræsning med kvæg.

Andre arealer plejes med fordel med høslet.

C

Krattet mellem Præstesø og den sydlige hovedsti består hovedsageligt af gråpil, femhanded pil og øret pil, med indslag af elm og hvid. Det bevares op mod den sydlige hovedsti som et sammenhængende kratområde og fungerer som refugie for fugle, vildt mv.

Partier af udgåede større pil som udgør fare for færdsel ad stier ryddes.

D

Skoven er en udløber af skræntskoven langs Sønder søs nordbred. Den består af blandede løvtræarter: Ask, elm, pil og birk. Langs søbredden desuden krat bestående af gråpil, slåen mm., og med overstandere af birk, ask og enkelte elm.

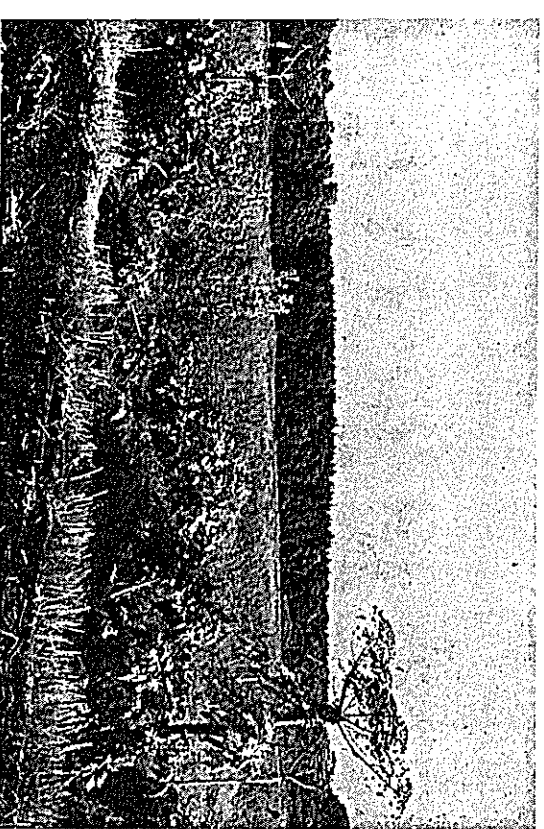
Der tyndes kraftigt i områdets sydlige del, omkring pumpehuset. Herved skabes visuel kontakt mellem Præstesøområdet og Sønderso.

Den åbne karakter fastholdes ved rydninger med års mellemrum.

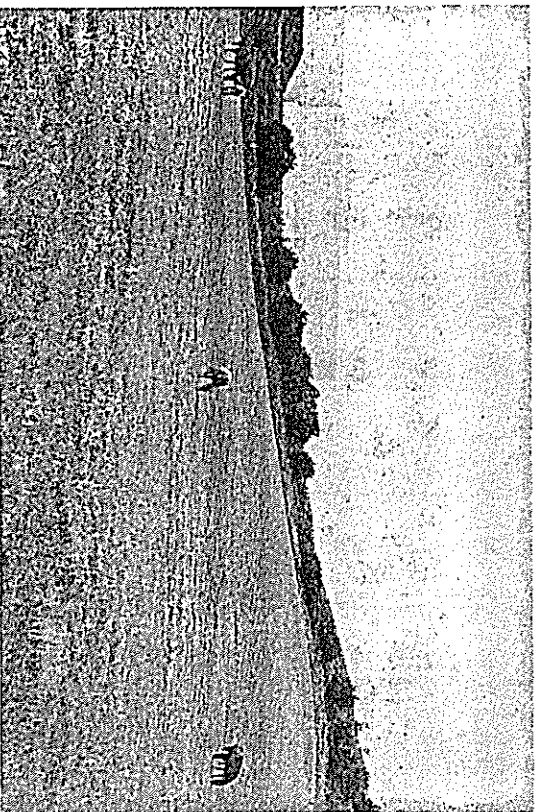
Græsarealet ved pumpehuset er et attraktivt opholdsareal, med kontakt både til Sønder sø og Præstesøområdet. Den nuværende pleje med 2 årlige slåninger omkring opholdsarealet fastholdes. Herudover slås 1 gang årligt i august.

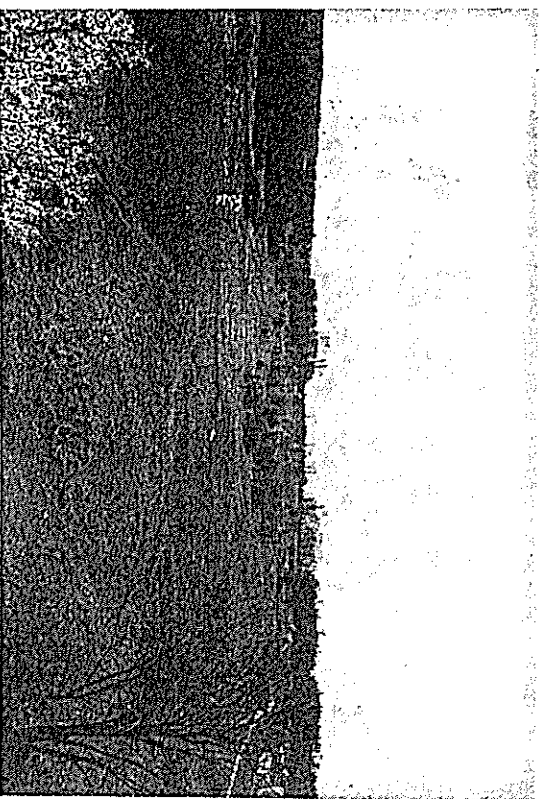
Referencebillede: Børn og kvier er vidst lige nysgerrige

Præstesø. Rødgranplantagen.

Afgræsning med heste: Fritidslandbrug ved Lundsgård.

Spredte trækrat-grupper på den sydlige dalside: Overdrevslandskabet

E

Traditionel landbrugsdrift begrænses til de tørre arealer ved det markante terrænspring øst og vest for Søgård. Det er vigtigt at fastholde landbrugsmæssig drift i området, ikke mindst fordi det er et traditionelt indslag i det danske landskab og af enhver optages som noget smukt. Desuden er landbrugsmæssig drift en god "åbent land"-pause mellem Lille Værløse og Kirke Værløse. De sydvestvendte arealer ved "Dalsøpark" kan eventuelt afgræsses, eksempelvis med får.

F

Ejendommen er et fritidslandbrug med dyr (får og heste) på græs. De indgår på naturlig måde i den øvrige foreslåede arealanvendelse. De våde arealer kan med fordel afgræsses af kvæg.

G

Overdrevsarealerne udgør de højere liggende partier vest og, syd for eng- og søområdet. Jordbunden er sandet og tør. Urtvegetationen er derfor ikke præget af højter, men er derimod forholdsvis artsrig. Den træagtige vegetation består af tjorn, mirabelle, eg, seljeron alm. røn, hunderose og hindbærkrat - de fleste som karakterfulde solitærbuske eller mindre grupper. Arealerne befinder sig i vekslende tilgroningsfaser. Således er den vestlige del, op mod "Sandet" kun sparsomt tilgroet, hvorimod den sydøstlige del er stærkt tilgroet. I det militære øvelsesområdes vestligste del ligger en bronzealderhøj "Eninghøj". Højen er noget mishandlet grundet områdets brug.

Plejen tager sigte på at fastholde og udvikle det åbne overdrevspræg. Desuden restaureres "Eningshøj".

De tilgroede arealer åbnes ved at der ryddes således, at karakteren med solitære buske/træer og mindre grupper opnås.

De arealer som ligger syd for den øst-vestgående hovedsti hegnes ikke ad hensyn til forsvarets øvelsesrutiner.

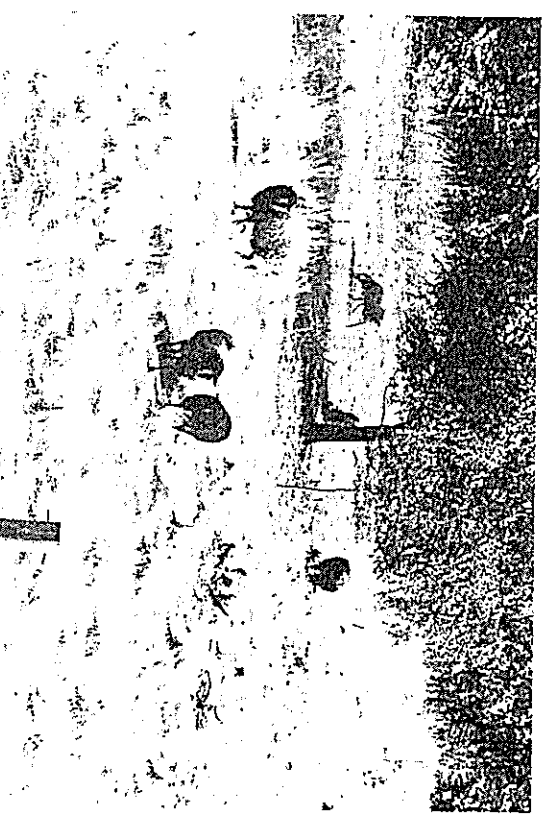
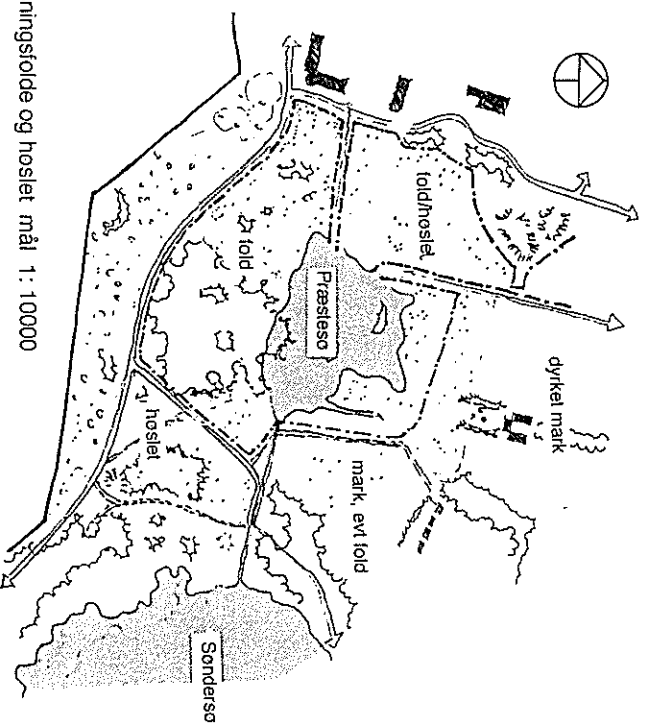
Disse, og øvrige arealer, som ikke afgræsses slås hvert andet år med slagleklipper i august måned.

Slåningsrutinerne fastlægges således at der slås hvert år, men kun totalt set det halve areal.
Der efterlades således efter hver slåning områder som fremstår med lang urtevegetation.
Herved opnås gode dækkemuligheder og vinterfourage for småvildt, samtidig med at tilgroning undgås.

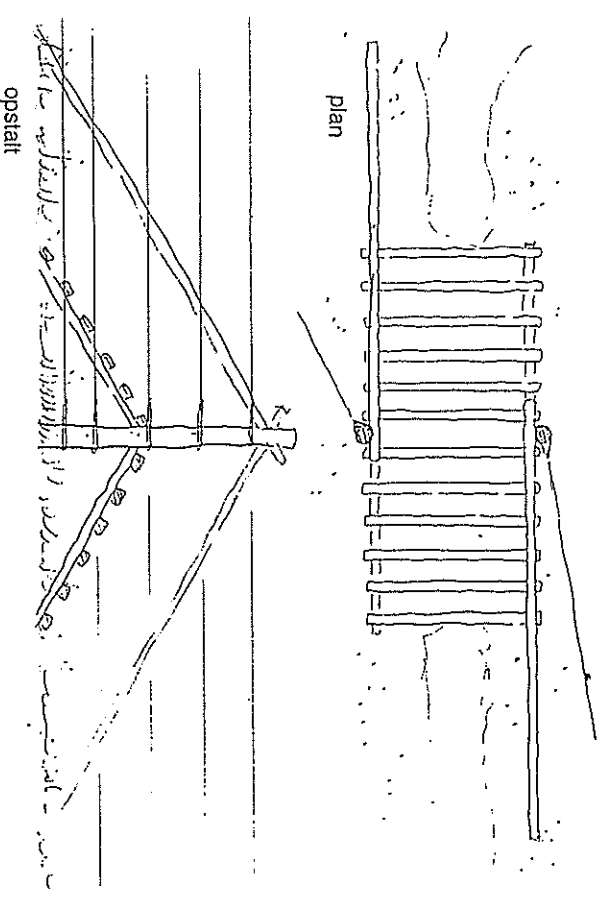
FOLDE OG HEGN

Græsningsarealerne hegnes med 5-trådede elhegn.
Foldene gøres lovrigt tilgængelige ved anlæg af selvlukkende låger, eller stenter.
Hvor det er attraktivt at fodre dyrene for publikum påsættes isolerende materiale på mindre hegnsløb.

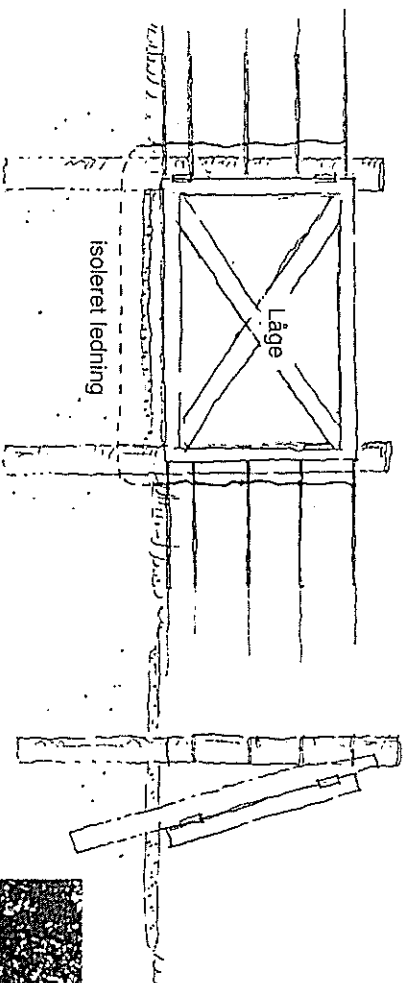
De arealer som ligger syd for den øst-vestgående hovedsti hegnes ikke ad hensyn til forsvarets øvelsesruller.

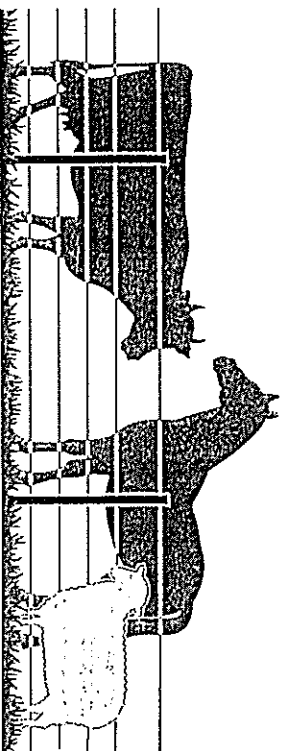
Afgræsning med får. Der regnes med ca 6 moderfår pr ha.

Stenter udføres smukke med finske lægler

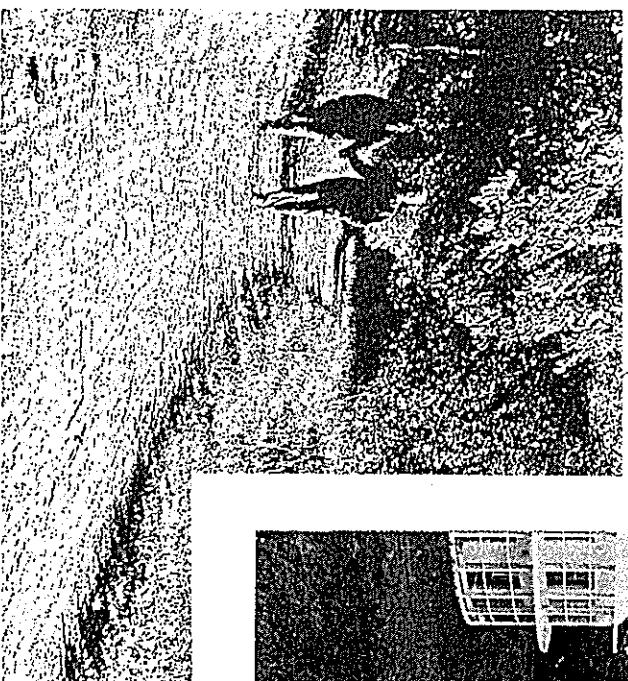

Eksempel på selv lukkende låge i elhegn

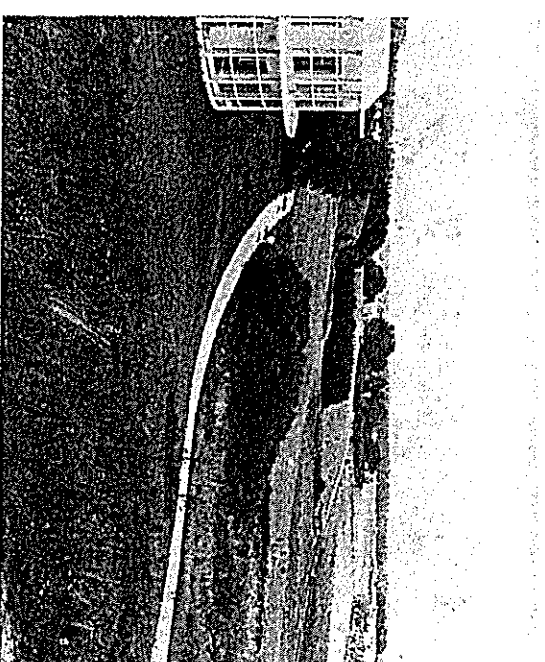

STIER

De allerede eksisterende stier tilfredsstiller de primære behov for områdets tilgængelighed. Herudover hjælpes trampestier "på vej" ved 2 - 3 årlige slåninger. En natursti fra "Dalsopark" til "Præstesø" anlægges som slået spor i afgrøden.

Hovedstier er farbare for enhver

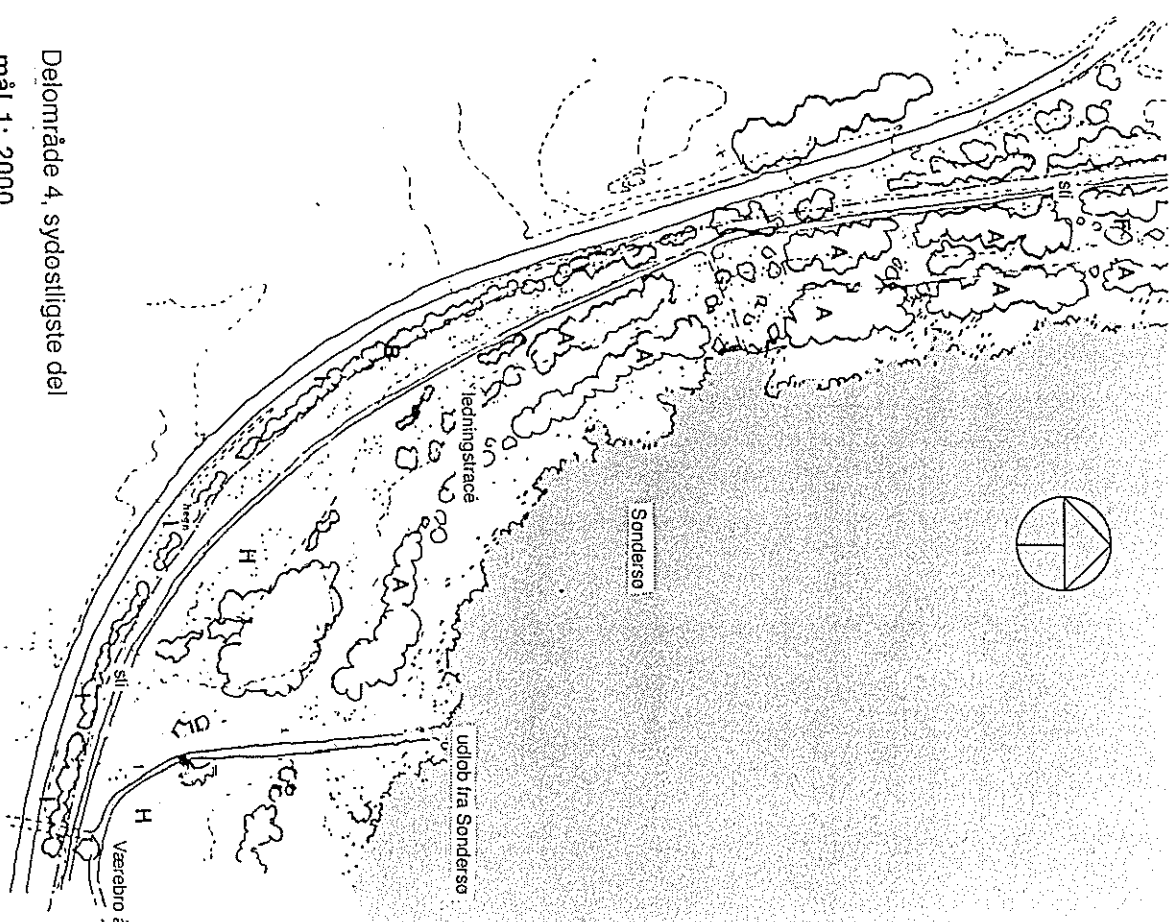
Naturstier for de mere
inærdige

DELOMRÅDE 4

Delområde 4, vestlige del
mål 1 : 2000

Delområde 4, sydøstligste del
mål 1 : 2000

DELOMRÅDE 4

Området strækker sig i en ca. 50 m bred bræmme langs Sønder søs sydvestbred, på en 900 m lang strækning.

Inden for tagrørszonen som har vekslende bredde (5-50m) vokser elle/askeskov i de våde områder på hele strækningen.

En skov/krat-bræmme af vekslende karakter vokser på de tørre partier langs den 5-7m høje skrænt, der markerer terrænspringet fra søens niveau til morænelanden.

Oplevelsen af at være til vejrs i forhold til søen støres af den kraftige bevoksning mellem hovedstien og vandledningstraceet, samt elle/askekrattet langs søbredden. Enkelte steder er der foretaget rydninger, således at søens nærhed kan opfattes.

På hele strækningen føles forsvarets arealer med de tekniske installationer og den effektive hegning nærværende og på den sydlige delstrækning ligger forsvarets interne vej ret op ad hegnet.

På trods af den begrænsede bredde indeholder området muligheder for gode naturoplevelser i kraft af terrænforskellene og den varerede bevoksning.

A

Mellem vandledningstraceet og Sønder sø bevares den kraftige elle/askeskov som naturskov, overvejende uden indgreb.

Enkelte steder ryddes til værdifulde søkig mellem stammer af udvalgte eksemplarer som får lov at udvikle frie kroner.

Elle/askeskoven mellem vandledningstraceet og stien, tyndes til stævne partier med spredte overstandere, som et overgangsparti til det åbne areal med de ældre fuldkronede el.

Vandledningstraceet langs søen udgør idag en farbar færdselsmulighed.

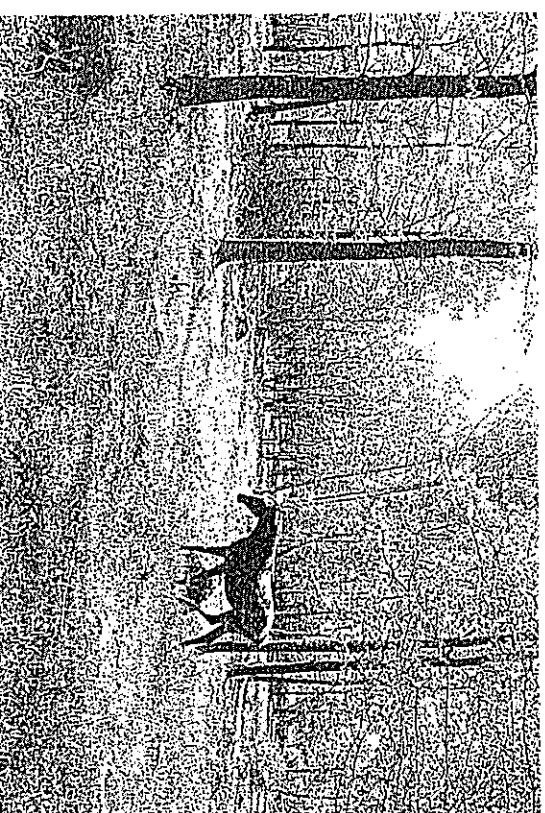
Da Københavns Vandforsyning skal have mulighed for at arbejde i området, herunder at grave, foretages der ikke yderligere i området.

Den løbende pleje består i at fastholde søkontakt og de øvrige beskrevne indgreb.

Hervedover fastholdes den nuværende slåningsrutine langs stier med ca. 1 årlig slåning i august.

Ellekrattet dækker helt for udsigt til søen

Referencebillede: Spredte overstandere af el omkring et stævne parti i billedets midte
Den lysåbne bevoksning giver en frodig bundvegetation.

B
Kratbevoksning, med overstandere af soltære elmetræer. Der er konstateret elmesyg i enkelte individer og det må derfor forudses at alle elme skal ryddes efterhånden de går ud. Der udvikles heretter et åbent skovbillede, med ask og el i de våde partier og med tjørn, slåen, hunderose, eg og mirabelle på skrænterne.

Den åbne karakter fastholdes ved årlige gennemgange fortrinsvis med kratrydder.

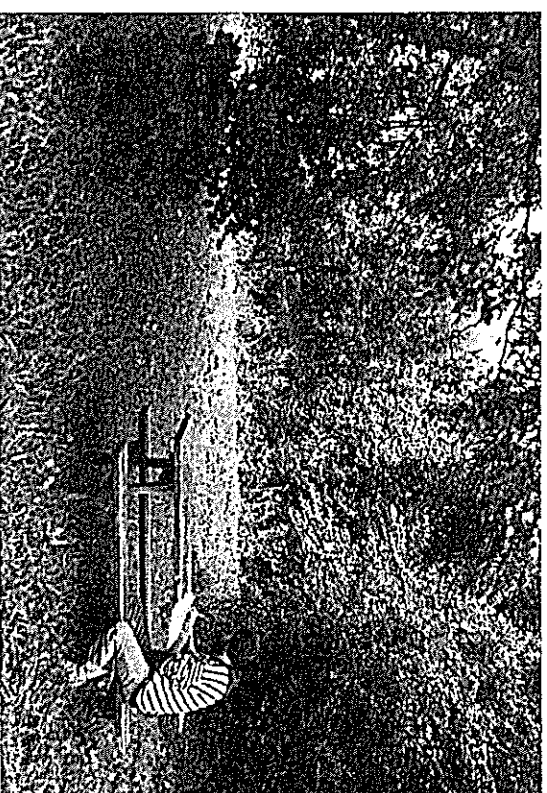
C
I de af forsvaret anlagte dækningsgryder kan der opstilles borde/bænke således som det er udført i et enkelt tilfælde. Der vil ligeledes kunne anlægges grill-pladser til brug ved en mindre skovtur. Krattet på toppen bevares, men ryddes i grydernes bund.

Græsarealerne i "gryderne" slås 1-2 gange årligt.

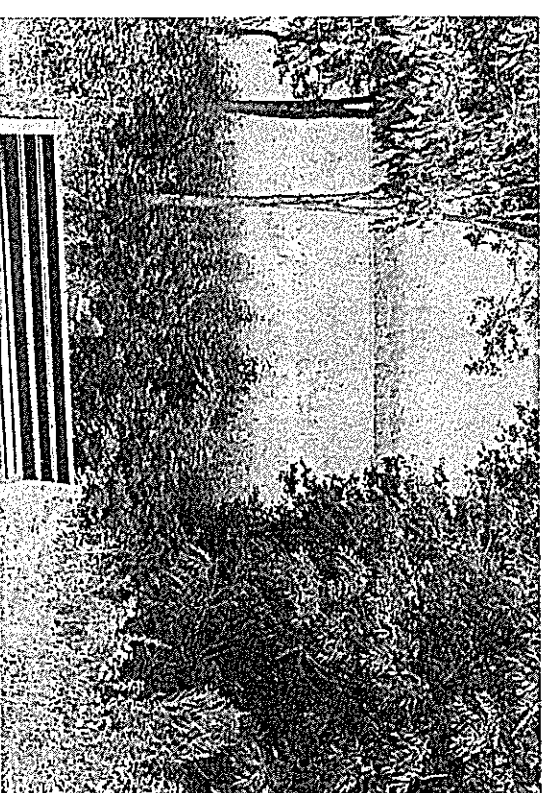
D
Ud for "nærkamphuset" bevares krattet, for derefter at åbne sig ved den eksisterende bænk. Den eksisterende udsigt fastholdes og udvikles ved at der ryddes og skabes kontakt helt ned til tagrørsbræmmen.

Ved årlige gennemgange sikres denne kontakt.

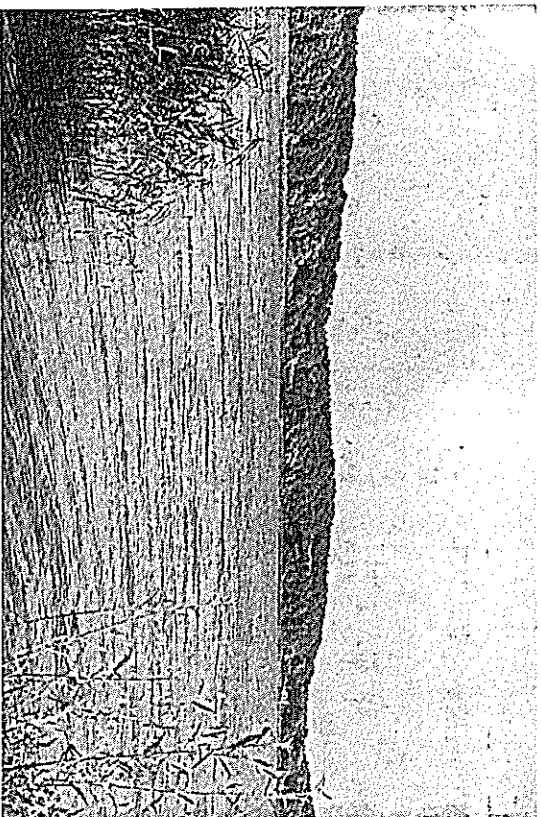
E
Den åbne askeskov, med frodig græsvegetation giver en god fornemmelse af terrænspringet og fastholdes ved moderate udtyndinger.

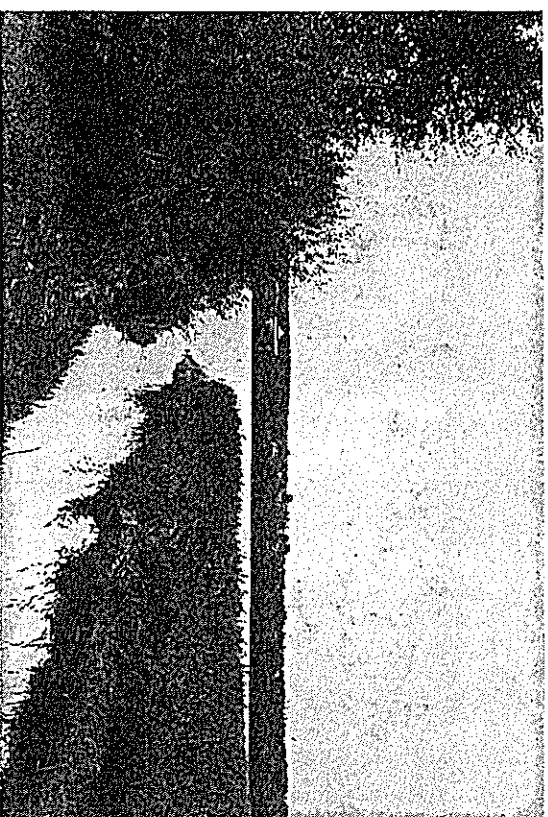
Bord/bænkeplads inviterer til ophold

Udsigtskile: Muligheden for at foremme landskabs størrelse og stedfæste kendte landskabselementer: søen, skoven på modsatte bred, byen etc. er en vigtig del af naturoplevelsen.

Direkte søkontakt og fin udsigt, hvor tagrørerne enkelte steder holdes i ave.

Udløbet fra Sønder sø: supplerende rydninger vil forbedre den i forvejen gode udsigt til hele søens nordbred.

F

Mirabelle- og tjørnekrattet fastholdes i sin nuværende udstrækning ved moderate udtyndinger.

G

Åbningen i Bredvegetationen ved den flisebelagte vej fastholdes og udvides.

Hvis det er nødvendigt med fast belægning fra forsvarets låge i hegn- et, udskiftes flisebelægningen med græsarmering.

Områdets karakter fastholdes ved lejlighedsvis gennemgange af opvækst, samt slåninger af græsarealer i august måned.

H

Det åbne engområde på begge sider af udløbet fra Sønder sø ved- ligeholdes idag med årlige slåninger.

Der foreslås tyndet i ellebevoksningen på begge sider af udløbet, hvorved den allerede etablerede søkontakt forstærkes.

Karakterfulde træer bevares.

Der udføres årlige slåninger i august måned.

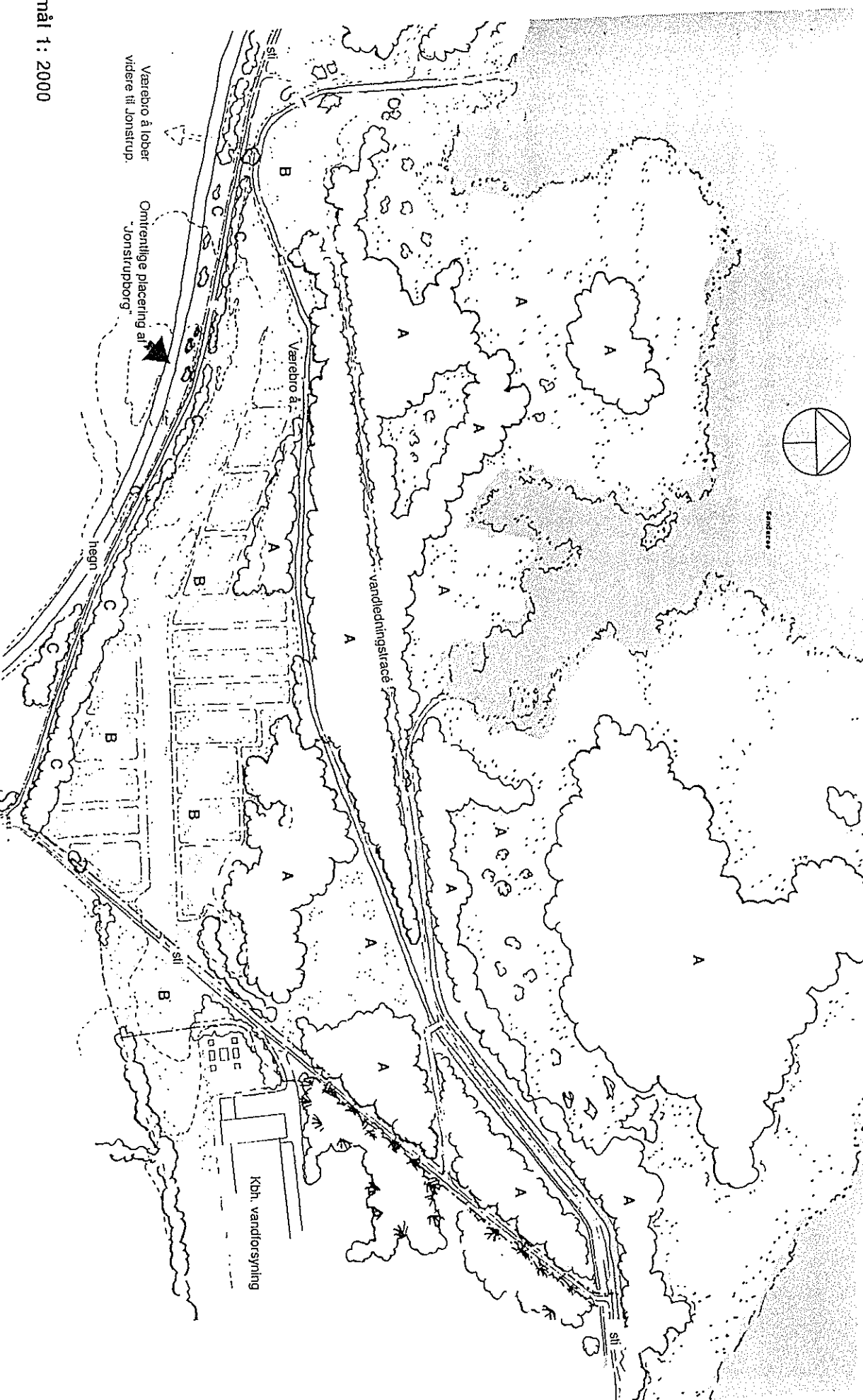
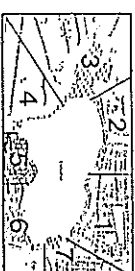
Herudover fastholdes udsigten ved årlige gennemgange af opvækst

I

Hegnplantningen mod forsvarets arealer fastholdes .

Langs stien slås efter de nugældende rutiner : 1-2 gange årligt.

DELOMRÅDE 5

mål 1: 2000

DELOMRÅDE 5

Søndersøs lavvandede sydside karakteriseres her ved det store, næsten utilgængelige vådområde med rørrellesump, som dækker et areal på c. 15 ha.

I vådområdet hæver sig en lille holm på ca. 1 ha, fortrinsvis bevokset med birk.

Ved hovedstien, omtrent ved den offentlige bænk (se billedet) lå i middelalderen en ridderborg.

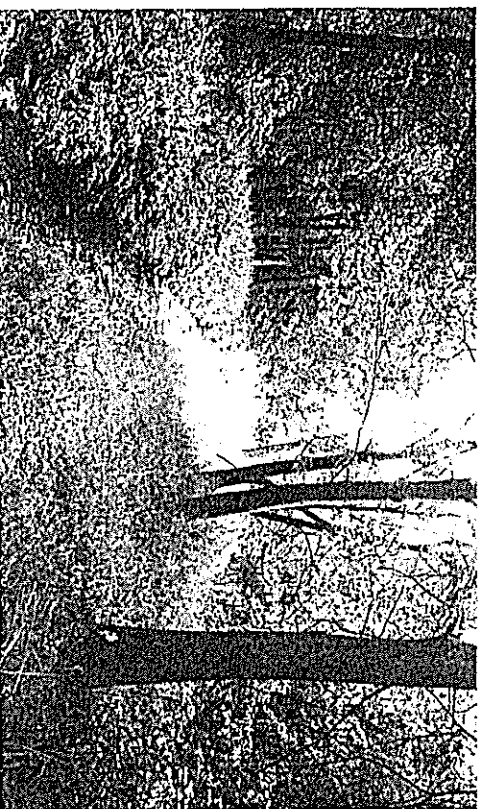
Værløse museum overvejer en udgravning på stedet.

Området gennemskæres af Værebros å og en afvandingskanal fra vandværket.

Værebros å har tidligere løbet gennem Sønder sø, men forløbet er omlagt i forbindelse med udnyttelsen af overfladevand fra søen.

En sti som følger vandledningstracéet er eneste farbare vej igennem det sumpede område, hvor offentligheden iøvrigt er forment adgang. Dette skyldes at området opfattes som arbejdsplads for Københavns vandforsyning og at det er en vigtig ynglelokalitet for fugle, som netop i ynglesæsonen behøver ro.

Syd for området findes en serie bassiner, tidligere benyttet af vandværket. Området indeholder botaniske sjældenheder og er uden umiddelbar adgang.

Vandledningstracéet langs Værebros å i område "A"

A

Området bevares i sit nuværende udtryk.

Det har ikke været muligt for nærværende at åbne for gennemgang langs vandledningstracéet.

B

Det åbne bassinområde bevares i sin nuværende form og udstækning.

Aralet kan lejlighedsvis åbnes for adgang i forbindelse med specielle arrangementer.

Der foreslås plantet slørende plantninger omkring de tekniske anlæg vest for den store hovedbygning og hegn mod stien rykkes mod øst. Herved opnås højere grad af naturpræg og mere forståelig sammenhæng med omgivelserne.

Klippeintensiteten på græsarealerne vest for Københavns vandforsyning hovedbygning foreslås reduceret til 1-2 årlige slåninger.

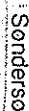
C

Hegnet mod forsvarrets arealer mod syd sløres med supplerende beplantning af enkelte tjørn, eg og hunderose af lokal oprindelse (indsamllet frømateriale, eller opgravede småplanter.) Den åbne karakter mod syd fastholdes.

Græsset langs stien slås efter de nuværende ruiner: 1-2 gange årligt.

Hovedstien ved det kratlige tjørnehegn

28

DELOMRÅDE 6

Delområdet med Sønderø vandværk er synligt præget af vandindvindingsinteresserne ved Sønderø.

Dette afspejler sig primært ved de tekniske anlæg, enkelte beboelser adgangsveje og et højt plejeniveau ved anlæg, veje og bygninger.

Historisk er området interessant, idet færdselsårene Ballerupvej og adgangsvejen til vandværket nu som tidligere var vigtige færdselsårer i egnens infrastruktur.

Området indeholder iøvrigt en del vådområder i form af tagrørsskove, engarealer og elle/askeskove i en overvejende vandlidende skovbund.

Lillesø var tidligere et lavvandet søområde med en mere åben karakter.

Enkelte mindre løv- og nåletræsparker forekommer på de højere-liggende arealer.

Søkontakten og udsigten fra sti- og kørevejen til Sønderøværket er en af de fineste ved Sønderø.

A

Skovparceller indeholdende lærk og i mindre omfang østrik fyr og gran.

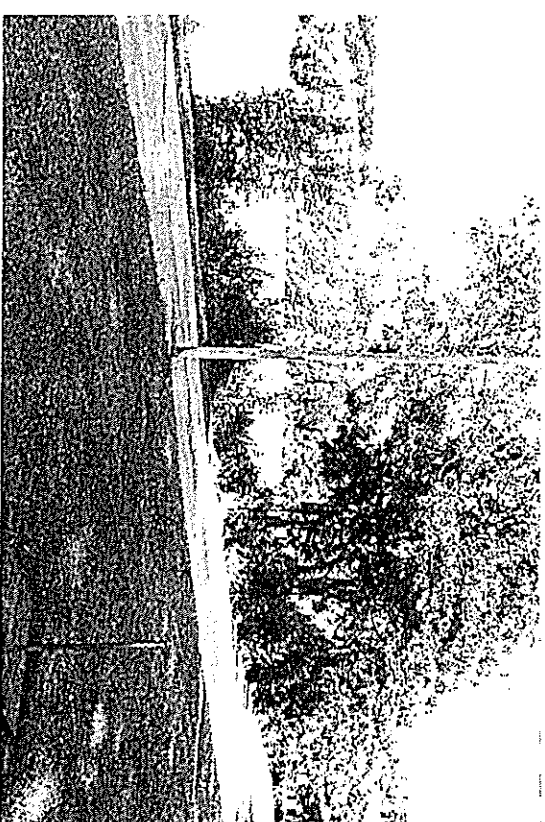
Parcellerne er 25-30 år gamle.

Træbestanden er tæt og vegetationen i skovbunden er sparsom på grund af det ringe lysindfald.

Der foreslås udført udynding i 2 - 3 omgange, fordelt over 5 år.

B

Området mellem bygningerne og stien langs søen vedligeholdes i dag som parkplæne med hyppig slåning af græsset.

Adgangsvejen mellem Lillesø og Sønderø

Tæt plantering som bør tyndes

C

Trævegetationen langs bredden af Sønder sø udgøres primært af el, ask og pil.

Udsigtslinier friholdes for træer og den gruppevis placering af træbestanden fastholdes ved moderat rydning af træopvækst.

D

Karakterfulde krogede ege der overvokser den langstrakte græsklædte jordformation. Plejen tager sigte på at friholde bunden for slørende opvækst af mindre træer og buske.

Det anbefales at græssklipningen i området omkring højen modereres til 1 årlig slåning i august.

E

Elle/askeskov med spredte grupper og enkeltindivider af primært birk og pil.

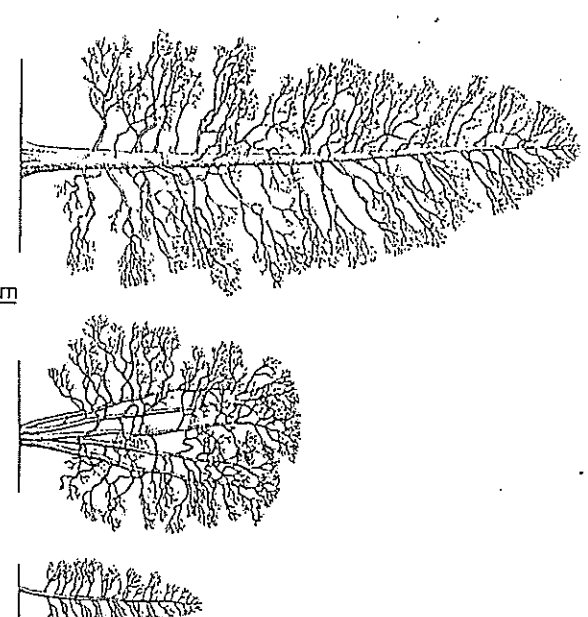
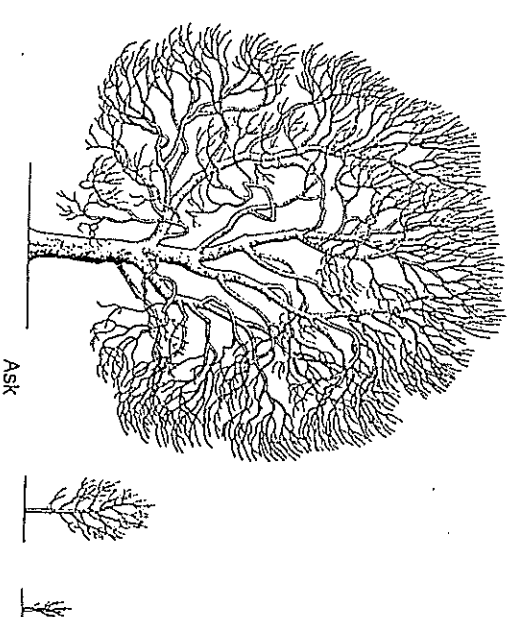
Elm forekommer spredt på de højere liggende skovpartier. Underskoven er frodig, åben med en artsrig flora og stedvis med en mere massiv opvækst af primært ask, el og hyl.

Plejen begrænses til plukhugst for at fastholde biotopen. Elmesyge er konstateret i området og elm ryddes derfor successivt.

F

Træbevoksningen langs søbredden udgøres af el, ask, tjørn og pil. Bevoksningen består enten af enkeltindivider eller mindre grupper af træer.

Åbenheden og den gruppevis placering af træbestanden fastholdes ved at holde uønsket træopvækst nede.

G

Aralet bør fastholdes som åben eng med en artsrig flora.

Der udføres årlige slåninger samt pletvis mere intensive slåninger hvor nælder og andre højurter er ved at få et ensidigt overtag.

H

Karakterfulde gamle skovtræer, overvejende bøg med spredte individer af eg og elm.

Vegetationen i skovbunden er sparsom på grund af udskygning.

På stedet lå tidligere et skovløberhus og traktørsted (se tegning side 1).

Skovbilledeet bør i sin helhed bevares, dog ryddes elm succesivt.

Skovstien parallelt med Ballerupvej, gøres tilgængelig fra P-pladsen med en stiftorbindelse.

Hegning ved Ballerupvej rykkes indledningsvis ind bag stien.

Der udføres årlige slåninger i lighed med område "G".

I

Skovbevoksningen er i hovedsagen tyndet kraftigt i vinteren 90/91.

Åbningen af randskoven har skabt mulighed for at "opdage" Sønder sø fra Ballerupvej.

Den spredte bestand består af karakterfulde ege, aske, birke og ahorntræer.

Ved selektiv udtynding af den fremspirende opvækst skabes en lysåben ege-blandingsskov.

J

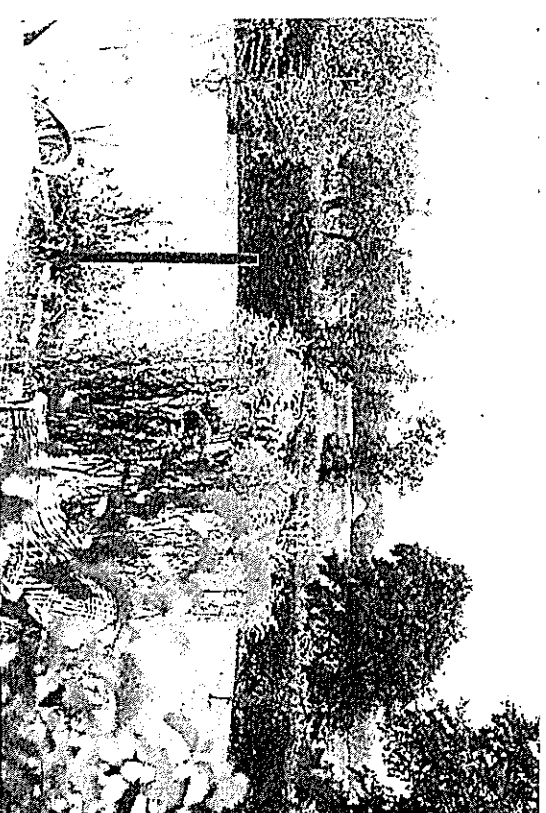
Området er præget af et højt plejeniveau med parkpræg og hyppig slåning af plænerne helt ned til søbredden.

Der foretages en punktvís trimning af den noget frodige højurtevegetation langs søbredden.

Opvækst af pil, ask og el udtynnes lejlighedsvis.

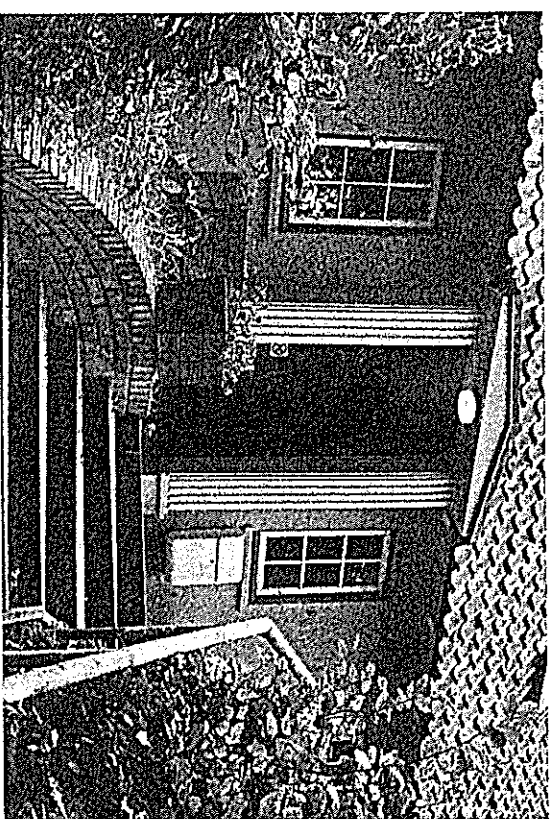
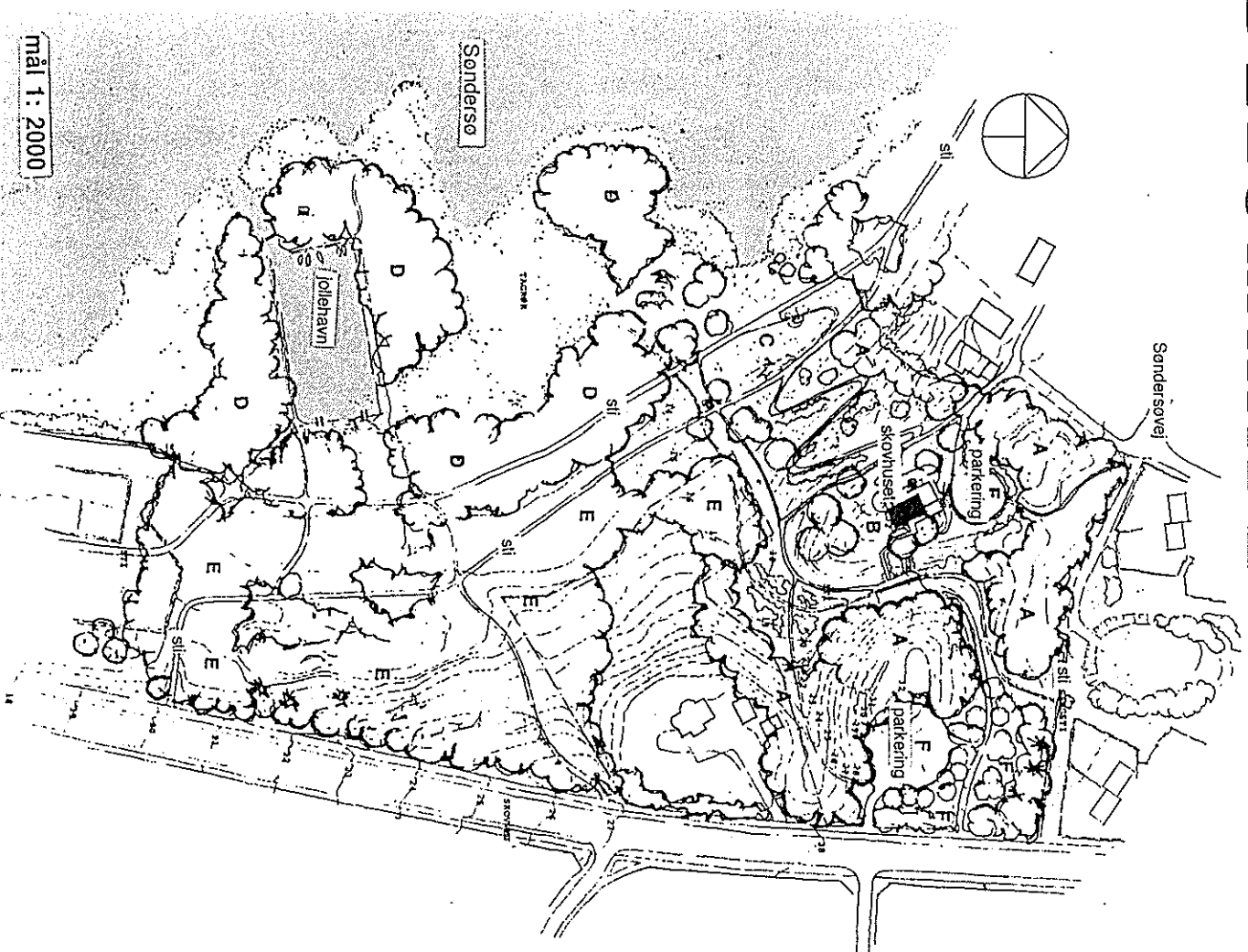

Området mellem haveparcellerne og søen

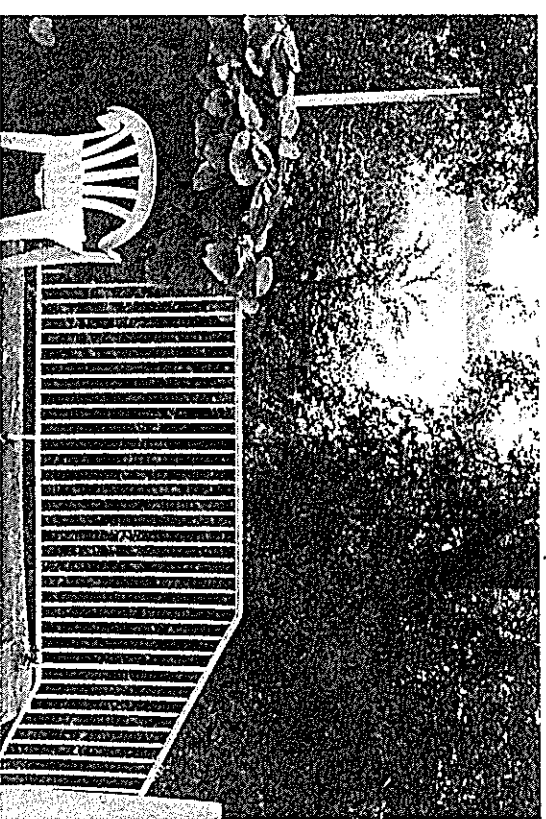

Haveparcel

DELOMRÅDE 7

Skovhusets hovedindgang

Flot udsigt fra Skovhusets terrasse

DELOMRÅDE 7

Skovhuset er en tidligere herskabelig villa som er indrettet til udstillings- og kulturhus.

Det ejes af Værløse kommune og drives for størstedelen på frivillig basis.

Huset ligger eksklusivt, hvor flere landskabselementer møder hinanden: skoven med de store bøge og ege, skrænterne som på dette sted gennemskæres af tværgående mindre dale, dannet af et vandløb som nu kun er vandførende ved ekstreme belastninger af regnvandssystemet.

Der er fra huset en pragtfuld udsigt mod sydvest over Sønder sø.

Denne plejeplan beskriver ikke i detaljer hvorledes de nære friarealer omkring skovhuset skal behandles.

Disse friarealer må ses i sammenhæng med den planlagte udvidelse af Skovhuset.

Der kan imidlertid angives nogle overordnede og supplerende vejledninger til den pleje som allerede udføres.

Skoven mellem skovvej og Sønder sø er en forholdsvis ung skov - i gennemsnit et halvt hundrede år, delvis plantet, delvis selvroet.

Den fremtræder meget tæt og mangler forstlig pleje.

Artsammensætningen er meget alsidig: birk, ask, elm, eg, bøg, skovfyr, rødgran, fuglekirsebær og hyl.

Hegnningen i området forekommer ikke meningsfuld og vedligeholdes da også kun sporadisk.

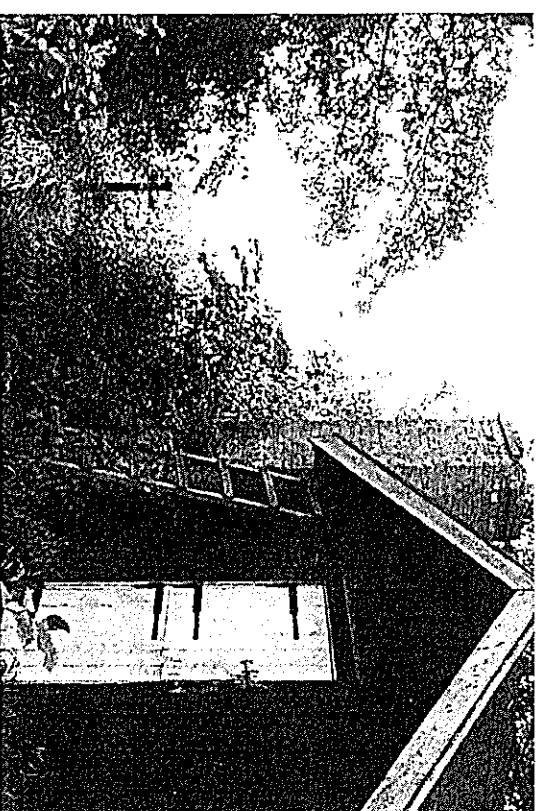
Næsten hele området er således tilgængeligt for enhver.

Lystfiskerforeningens lille bådehavn i det tidligere vandtekniske anlæg udgør et helt specielt idyllisk miljø.

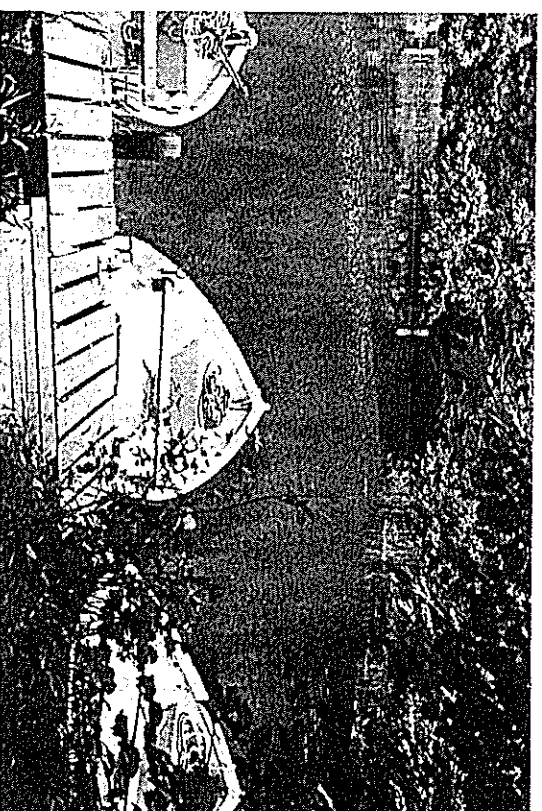
Fra lystfiskerforeningens lille hytte er der en fin udsigt over hele Sønder sø.

Langs søbredden vokser i en tæt bremme el og ask samt i søkanten tagrør.

Ved søbredden ud for Skovhuset er der for få år siden ryddet en udsigtskile som dog ikke er fulgt op af tilbagevendende pleje.

Lystfiskerforeningens "lysthus". Mon bamse er hjemme ?

Idyl med foreningsbåde.

A

Den gamle skræntskov med de store karakterfulde træer fastholdes. Værdifulde have/parkprægede træer og buske bevares, mens andre mere eller mindre udlevede buske ryddes. Der udføres tyndinger i den øvrige opvækst således at området kommer til at fremtræde om et lysåbent skovpark miljø.

Arealerne op mod Søndervej som er præget af gamle jordreguleringer, reguleres til bløde naturlige terrænformer under hensyntagen til den bevaringsværdige vegetation.

Der foretages desuden oprydning, herunder fjernelse af gammelt hegn, ophobet haveaffald mv.

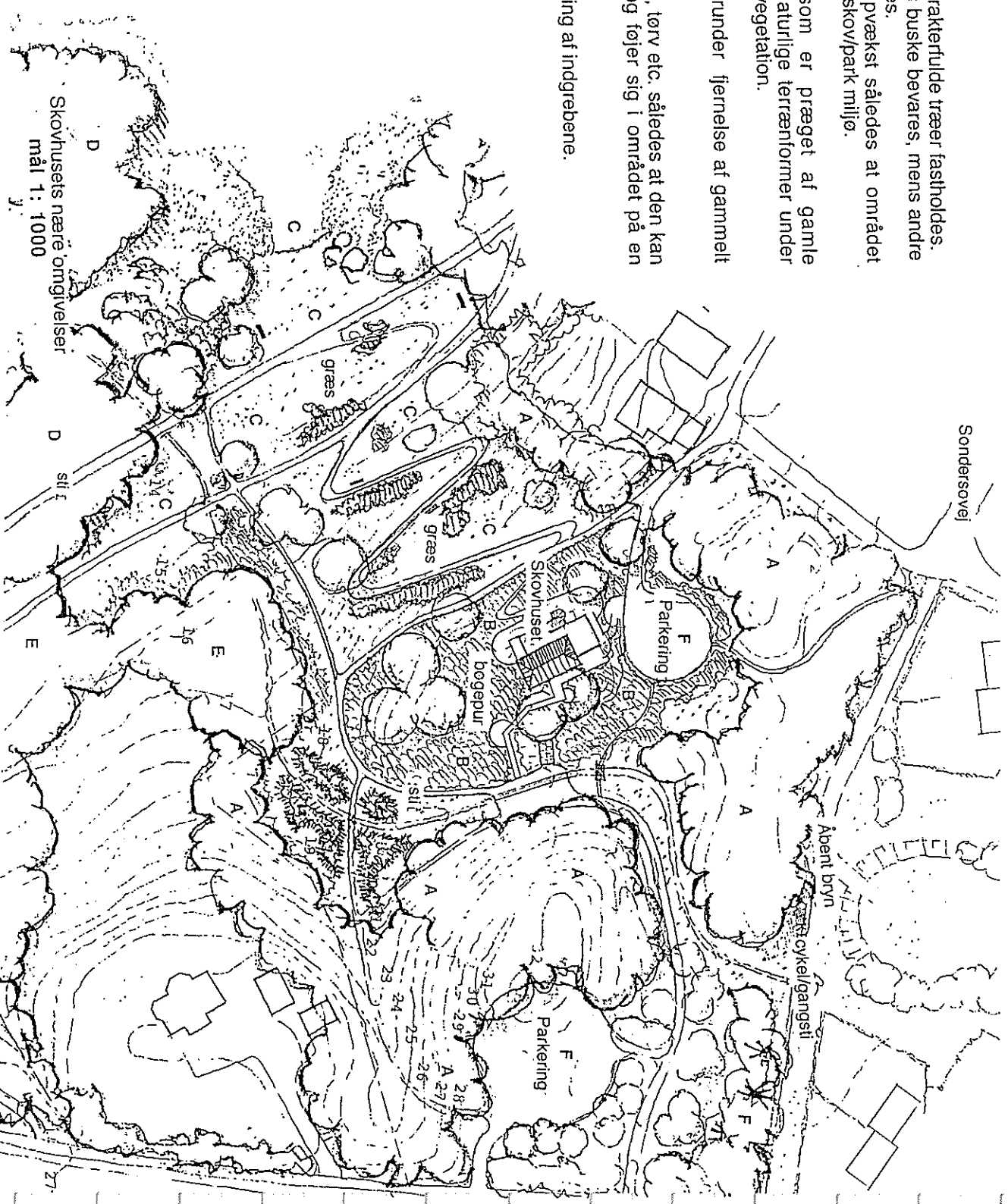
Den tørftagte grøft forstærkes med sten, tørv etc. således at den kan tåle de lejlighedsvis vandføringer og føjer sig i området på en naturlig måde.

Den løbende pleje er en forsligt optølgning af indgrebene.

B

Skovhusets nære arealer ryddes for ligegyldige gamle havebuske. Enkelte træer, eksempelvis magnolien bevares og der etableres et bøgepur i lighed med partiet på nordsiden af huset. Bøgepuret udføres ved indplantede småplanter, 1 pl. pr. m².

Den løbende pleje består i rydning af uønsket opvækst, samt årlig sludning af bøgepur i vinterhalvåret.

C

Planen antyder et stiftorløb ned over bakken til søbredden og skal betragtes som et skitsemæssigt oplæg.
I udsigtskilen bevarer store levedygtige bøge.
Udsigten foreslås iøvrigt næsten friholdt for træopvækst.
Udsigtskilen ender ved Søndersø's bred med en græseng.
Ved bredden bortgraves tagrørsumpen, så der er søkontakt med frit vandspejl helt ind til bredden.

Den vedvarende pleje tager sigte på et bevidst styret anlæg og består i græsklipning med 2-3 årlige slåninger samt fjernelse af uønsket opvækst.
Herudover forynges bøgeskoven gradvist med udvalgte lokale enkeltindivider.

D

Elleåskeskoven langs søbredden iøvrigt tyndes moderat.
Ud for lystfiskerforeningens havn åbnes, således at der skabes indblik til vandfladen.
De halvt nedbrudte betonudløb fjernes.
Al hegning foreslås fjernet, idet de ikke tjener noget formål.

E

Skoven tyndes forstmæssigt. Karakterfulde træer friholdes for generende opvækst.
Hegning mod skovvej foreslås fjernet.
Affald og tyldmaterialer i lavninger fjernes, ligesom tilfældig materialeoplæg undlades.

F

Parkeringspladsen reguleres til en præcis form.
Der tyndes i den nordlige randplantning af gran. Bøg, eg og tjørn indplantes.
Hækken mod cykelstien tyndes på en strækning fra den tørlagte grøft og til Søndersøvej. Planterne gives fri vækst så et åbent bryn opbygges.
Terrænet bearbejdes på hele strækningen til Søndervej således at der bliver en terrænmæssig jævn overgang til skoven.

Elleåskeskov, nær søbredden

Adgangsstien fra Ballerupvej, til Skovhuset

Flora

Floraen omkring Sønderø er artsrig. Plantesamfundene tilhører overvejende fugtige biotoper. Den botaniske registrering er foretaget i juli og september måned 1984 og er udført i hovedstadsrådets regi.

Floraregistranten inddeler Sønderområdet i:

2 Mosen vest for Sønderso

b Sydlige soområde

C Nordlige søområde.

Floraliste område **a**:

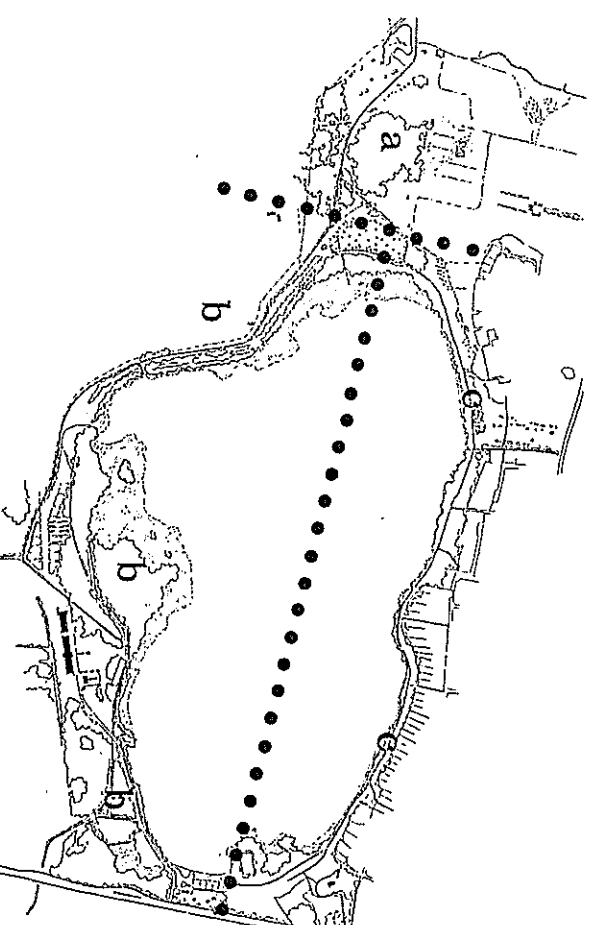
Skovangeik	Bittersød natstyvge	Kær-svovlrød
Laagebædræn	Engnellikerørød	Sværteværæld
Kæmpblørmekko	Sto r nævde	Tægor
Blåtop	Dynd-padderok	Høj sodgræs
Filget Brondsæl	Kær-padderok	Agertidsel
Mosebunke	Pastinak	Kærtidsel
Kærdueurt	Vinget Perikon	Kæltidsel
Ladden dueurt	Vandpilneurt	Tidselkugle
Bredbladet dunhammer	Grenel Pindsvinekrop	Tormentil
Småbladet dunhammer	Gåsepotelilj	Vandrolikke
Engblomme	Åtenpragstijerne	Musevikke
Engkæbeleje	Langbladet Ranunkel	Engviol
Gul fladbælg	Røgræs	
Græsbladet ladsijerne	Rørhvene	
Engfloglemigelj	Nyserolikke	
Alm fredløs	Glanstæpslet siv	
Duskfredløs	Lysesiv	
Kær-gælleland	Vejbred-skæblad	
Alm. Hanekrø	Vandstræppe	
Rød heslehov	Burre-snerre	
Hjortetrost	Sumpsnørre	
alm. hundegræs	alm. Star	
alm. Kalost.	Bæverstær	
Kællehale	Blågrøn Star	
alm. knopurt	Dværgræs	
Skov -koglets	Hirseslær	
Sø-kogleaks	Kniippestær	
Alm. Kyk	Krøgnæbstær	
Vild Kørvel	Kærsstær	
Merræn	Nikkende stær	
Alm. Mjødurt	Siv stær	
Åger - Mynte	Tøpster	
Bredbladet mæke	Tørredet stær	

Floraliste område D:

Aim, freidos
Aim hundegræs
aim kvik
Aim mjódur
Billessed naskygge
Duskfredios
Engneltkerod
Engrevehale
Flotigræs
Glanskrappet silv
Hjortetrøst
Hoj sodgræs
Kallenhale
Knebolet rævehale
Kruset tisdal
kaltdisel
Lay ranunkel
Lådden Dueurt
Mosevikke
Pasinnak
Bredbladet Markre
Røtgræs
Skov-angelik
Smalbladet Dunhammer
Silv star
Sværløvæld
Tagor
Torsted star
Tykbladet ærenpris
Vandmynte
Engtrøhvene

Floraliste område C:

kærslar Skovkogleaks Stor nælde Moskus-xalost Vand-karse Tykksel slar Frobid Korsknapp Klavplade Vandskræppe Velbred-skeblad Lucerne Eng-viol Hornblad sp. Fortængel slar Stor ladslijerne So-kogleaks Vandkarse Tormenti Grenet Pindsvinekrop Slangehoved Alm Kællingeland Blåmunke Prikbladlet perikon Skovfladbæg Lancel - glat vejbred Agermåne Stor skjæder Oksetunge Stor- og alm. Knopurt Lægebaldrrian Skjolddrager Svalerurt	Alm mjodurt Burrenære Engellikerod Føjlsgræs Hjortetrost Kærslar Kærtdisel Kældisel Lav ramunkel Mosebunke Mælkébøtte sp. Skovkogleaks Smabladet dunhammer Stor nælde Tagror Hulsvob Rod sol. Hansurt Havepest Hvid snerte Skvadertkål Hundegræs Merian Kæmpesvingel Blingelurt Dunet Steffensurt So-kogleaks Korbær Feber-nellikrod Skovmærke Skovsalat Sinkende storkenæb	Glat - lancebl. vejbred Canadisk gyldenris Fillet bure Skov-gælleland Eng-viol Springblsamin Stor ladslijerne Foldtro Heselrov (rod)
--	--	---

Fauna

Områdets fugleliv er igennem en årrække registreret af ornitologisk forening ved punktoptælling i april måned. Nedenstående oversigt angiver forkomne fuglearter og antal registrerede fugle i perioden fra 1987 og til 1991.

	<u>87</u>	<u>88</u>	<u>89</u>	<u>90</u>	<u>91</u>
Toppet lappedykker	23	10	4	5	6
Fiskehejle					3
Knopsvane			2		
Gråand	8	8	5	8	3
Troldand	6				
Spurvehøg		1			
Tårnlalk			2		
Fasan	1	2	3	7	
Blishøne	13	5	9	12	12
Stormmåge	1				
Hættemåge	9	3	11	5	7
Florterne	2				
Havterne				2	
Ringdue	1	4	26	13	13
Tyrkerdue	5	6	1		
Gøg	2	2	14	7	7
Mursjæl	2	6	17		14
Stor flagspætte	1				2
Toplærke			1	1	
Sanglærke			2	6	27
Landsvale	2				3
Bysvale	1		2	3	1
Gråkrage	9	4	10	37	9
Husskade	1	2	9	6	7
Skovskade	2	2	5	2	2
Musvil	24	20	17	46	19
Blåmejse	3	10	5		2
Sortmejse	1				
Stumpmejse				1	2
Spejlmejse		3			
Gærdesmutte			2		
Rodhals		1	2	4	2
Nattergal	16	17	11	18	9
Solsort	22	4	28	28	20
Slager	2	1	9	18	3
Græshoppesanger	1	2			
Rørsanger		1			5
Sivsanger			6	10	6
Havesanger			3	1	
Tornsanger		3	4	2	3
Gærdesanger	1		3	1	
Løvsanger	5	4	4	1	9
Gransanger			3	6	1
Hv. vipsjert		2	1		1
Ster	24	65	29	28	42
Gråspurv	5	2			
Skovspurv	12	7	15	2	12
Grønflisk	2	2	2	1	2
Boglinke	6	10	8	15	21
Gulspurv	7	4	2	2	2
Rørspurv			1		1

Dyreliv iøvrigt

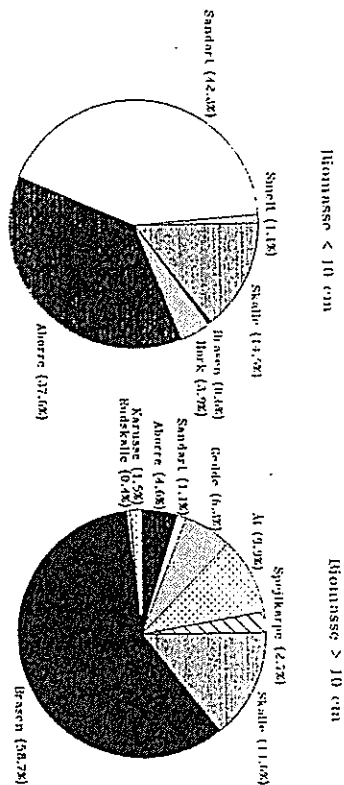
Der forekommer råvildt i området syd for Sønder sø. Ræv, hare og egern er almindeligt forekommende i området.

Fisk

Sønder sø er udvalgt som overvågningssø i tilknytning til vandmiljøplanen. Fiskebestanden blev i denne forbindelse undersøgt af Københavns amt i efteråret 1990. Resultaterne af undersøgelsen danner grundlag for en vurdering af eventuelle ændringer i fiskebestanden ved senere undersøgelser. Hensigten med undersøgelsen har endvidere været at få belyst fiskebestandens mulige påvirkninger af søens øvrige dyre-og planteliv, samt fiskebestandens lystfiske-mæssige og erhvervsfiske-mæssige kvaliteter.

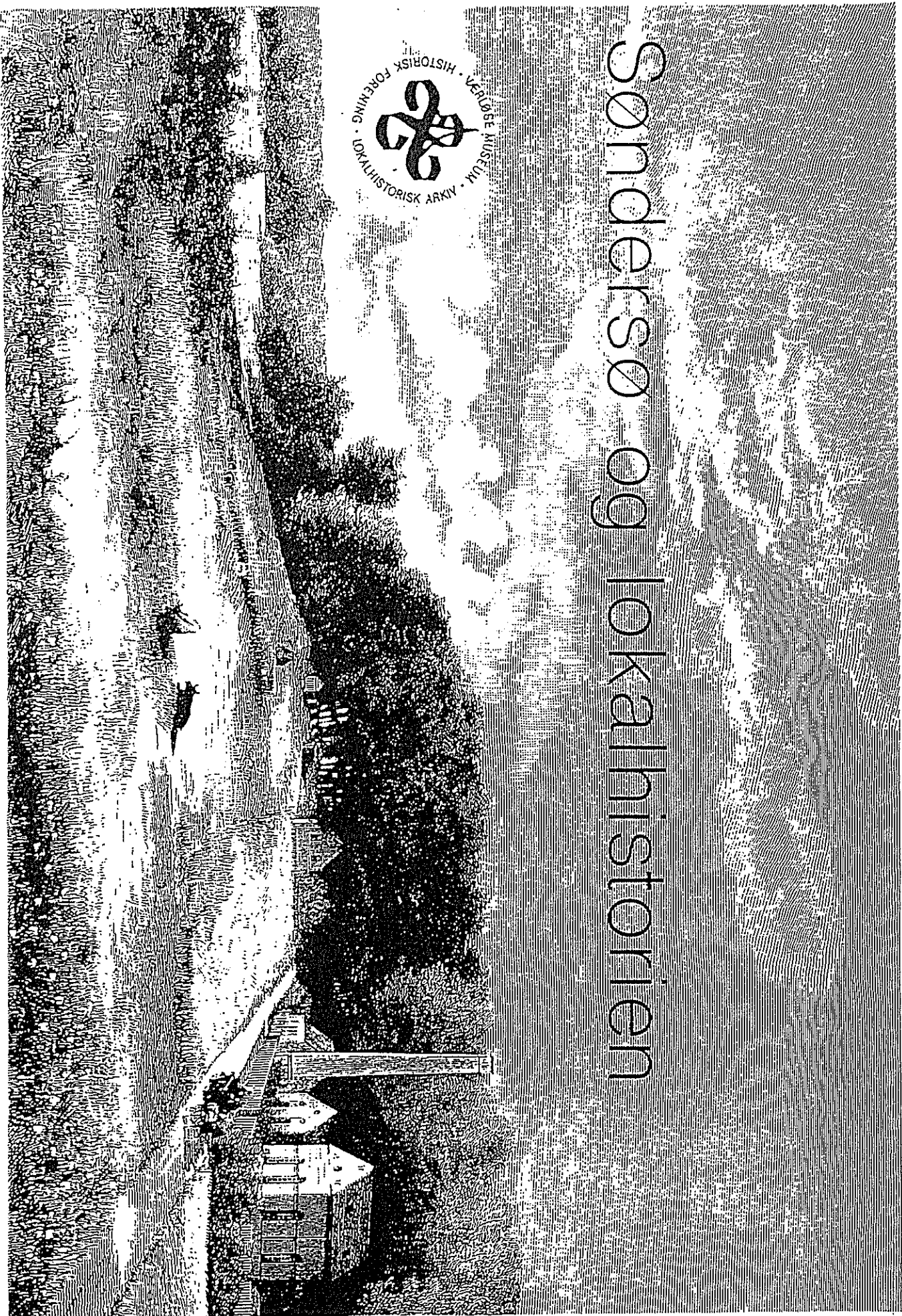
Følgende arter var repræsenteret i fangsterne:

- Skalle
- Brasen
- Aborre
- Sandart
- Smelt
- Hork
- Rudskalle
- Karuse
- Ål
- Spejlkarpe

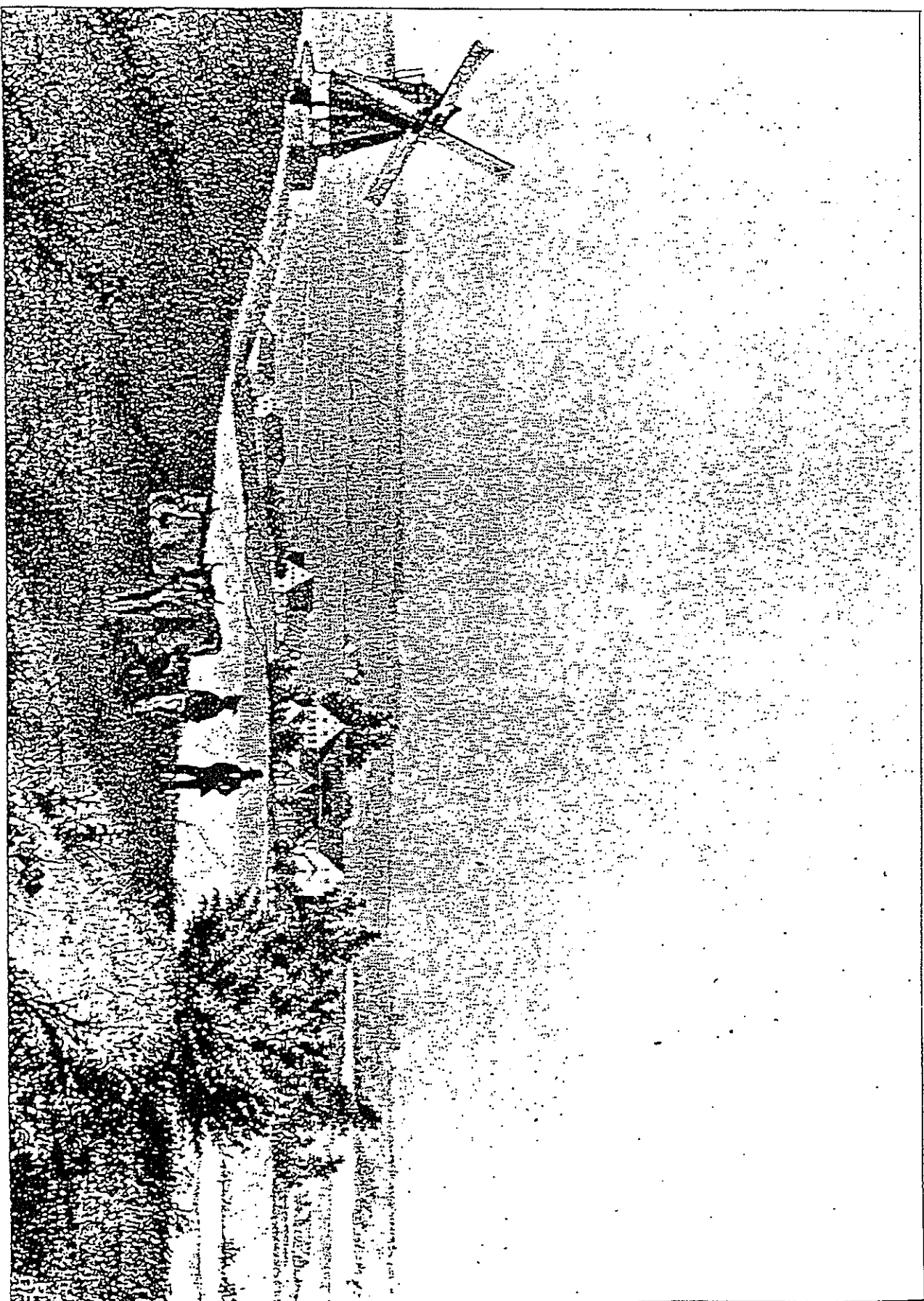

Den procentuelle artsammensætning af fiskebestanden i Sønder sø er endvidere beregnet på baggrund af biomassetal.

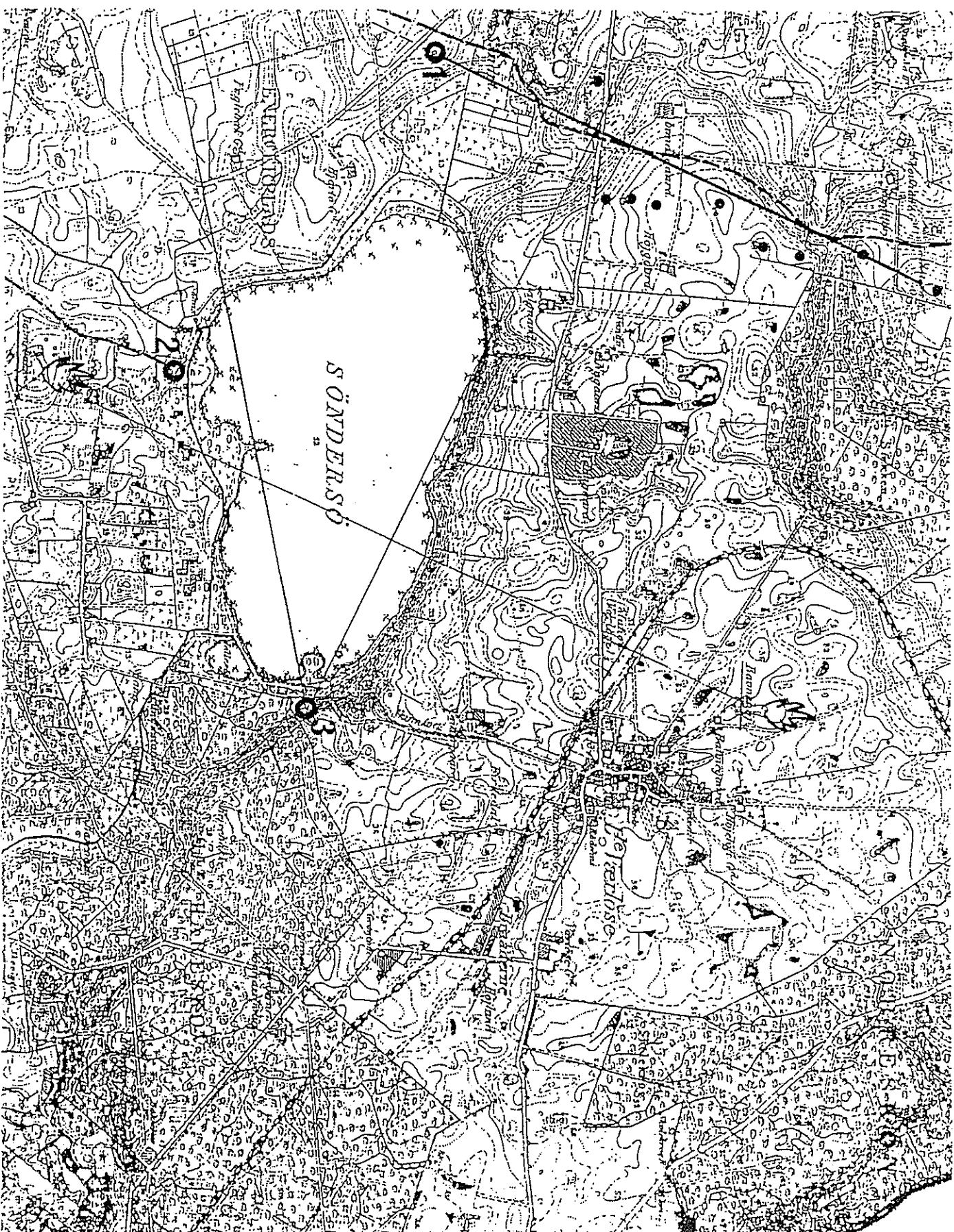
Søndersø og lokalhistorien

Forsiden: Motiv fra det gamle vandværk, skovløberhuset "Søhus" og østenden af Sønderø.
Tegnet omkring 1875 af A. Heimbürger.

Jonstrup Seminarium og møllerne set fra Studekrogen o. 1850. Sønderø's vestende i baggrunden.

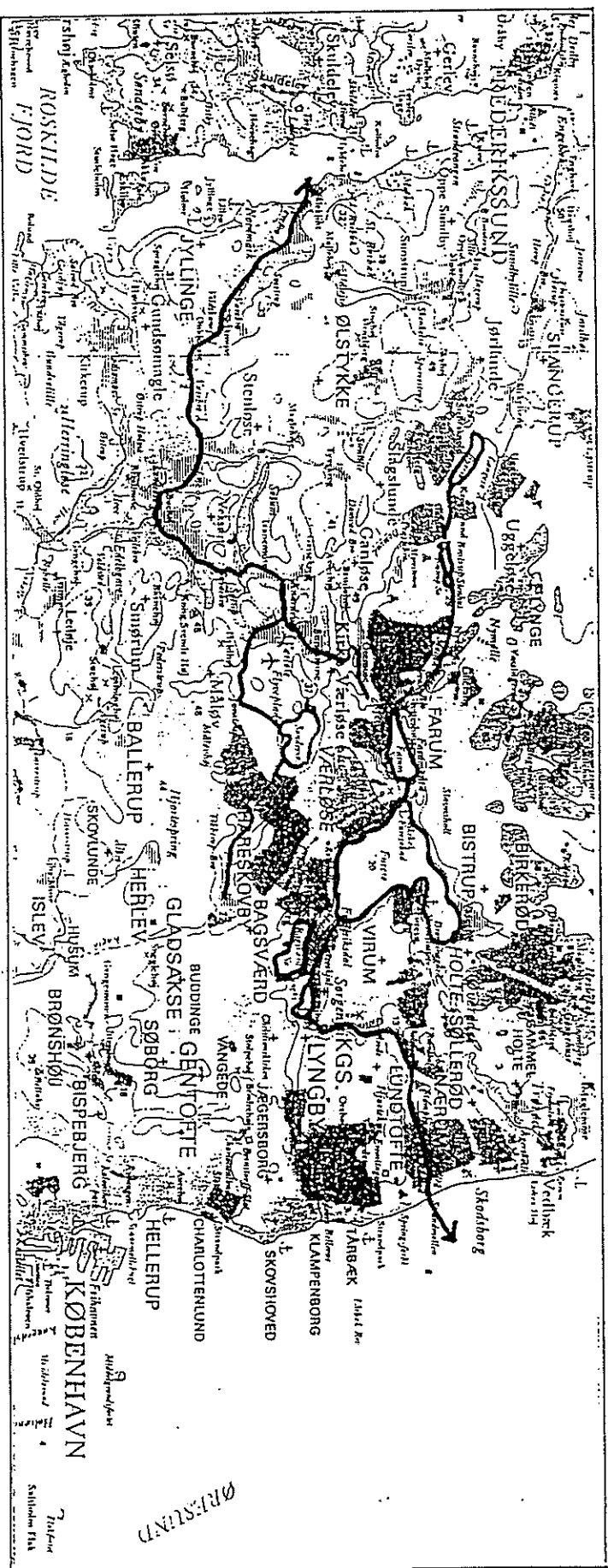
Udsnit af Generalstabens topografiske kort målt 1899, rettet 1913

1:20.000

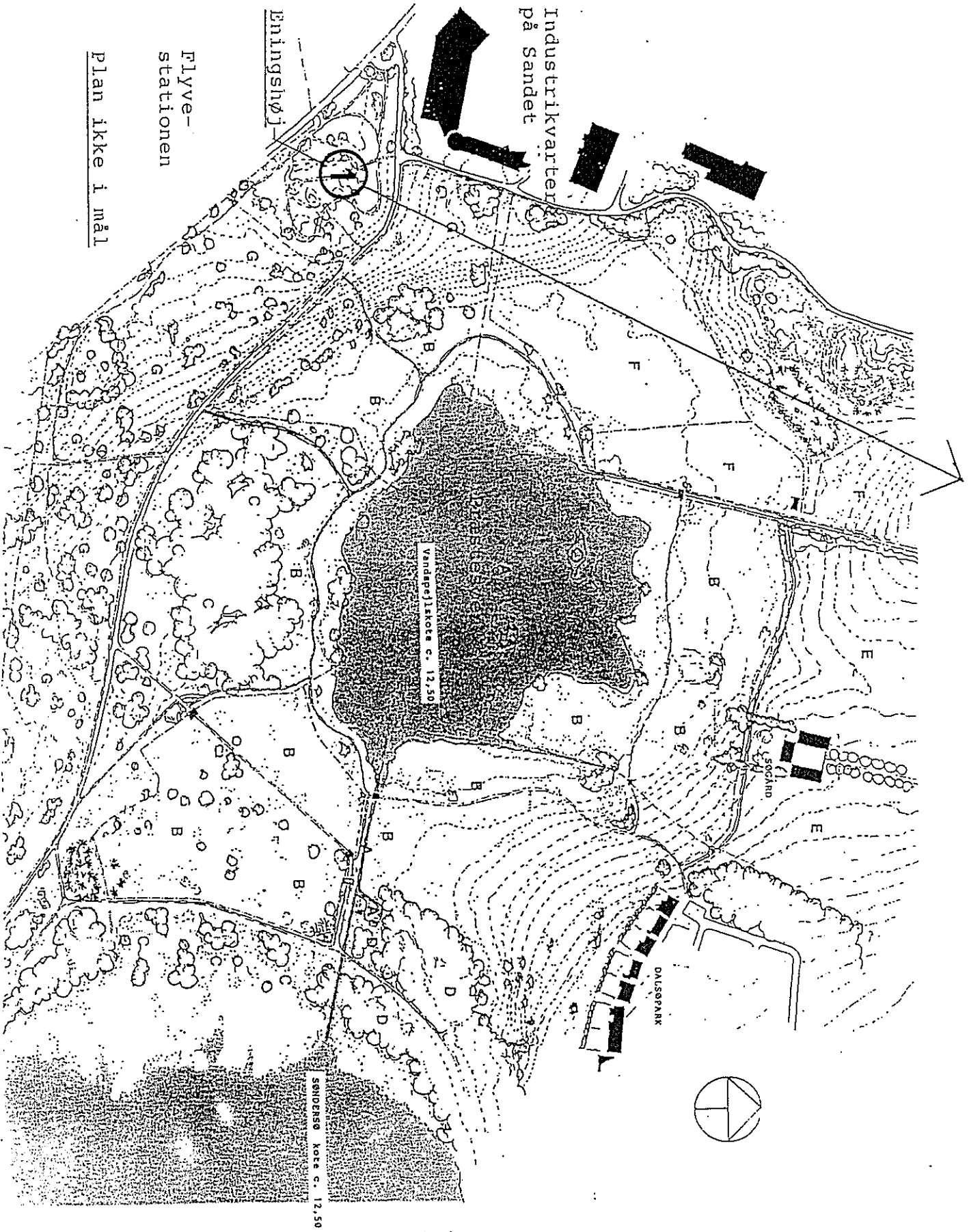
○ punkter der har special lokalhistorisk interesse

BØNDERSØ OG LOKALHISTORIEN

Historisk set har Sønder sø spillet en betydelig rolle på egen, der topografisk set er præget af et stort sammenhængende system af vådområder mod nord, vest og syd. To tunnel-dale danner sammen med nutidens skove en markant ramme om kommunens centrale områder. Man taler i den forbindelse om Mølleå-systemet med Farum sø, Furesøen o.s.v. og om Værebrosystemet med Sønder sø, Borup sø o.s.v., hvor det er karakteristisk, at afvandingen af de to systemer går i hver sin retning mod henholdsvis Øresund og Roskilde fjord.

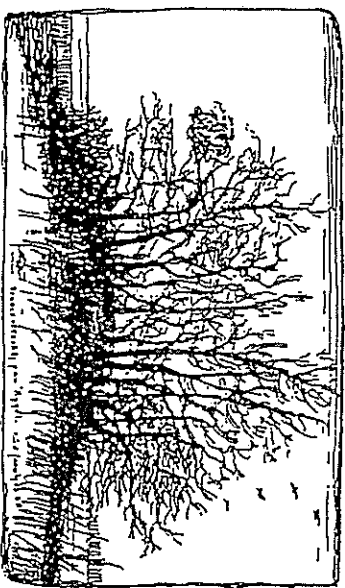
Retning mod højen på Ryet

Plan ikke i mål

Oldtiden.

I oldtiden har hele det store vandvejsystem været sejlbart fra kyst til kyst bortset fra et mindre stykke, mellem Oremosen og Farum sø, hvor der er en vandskelbarriere. Jægerstenalderens mennesker, der færdedes ad åer og søer, har efterladt sig mange spor langs disse, og ved Sønder sø er det tydeligt, at de har haft deres tilholdssteder langs dens bredder og måske især på holme og næs på den lavvandede syd- og vest-side.

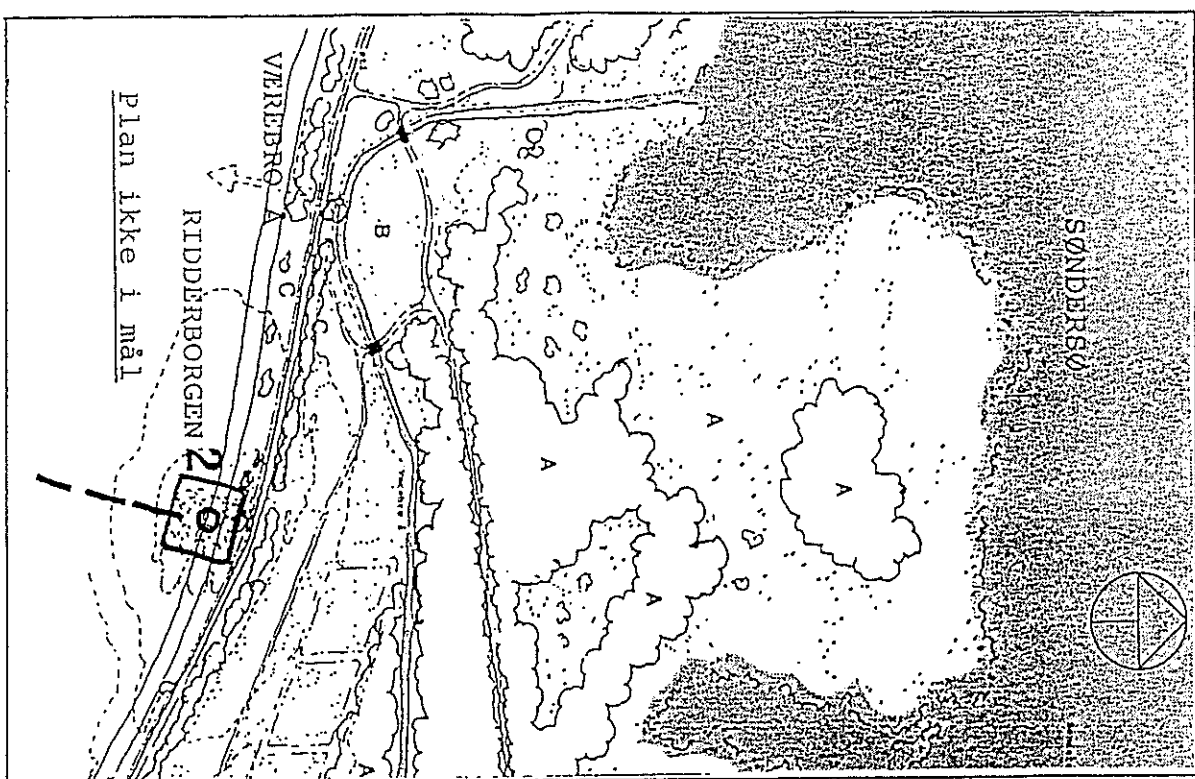

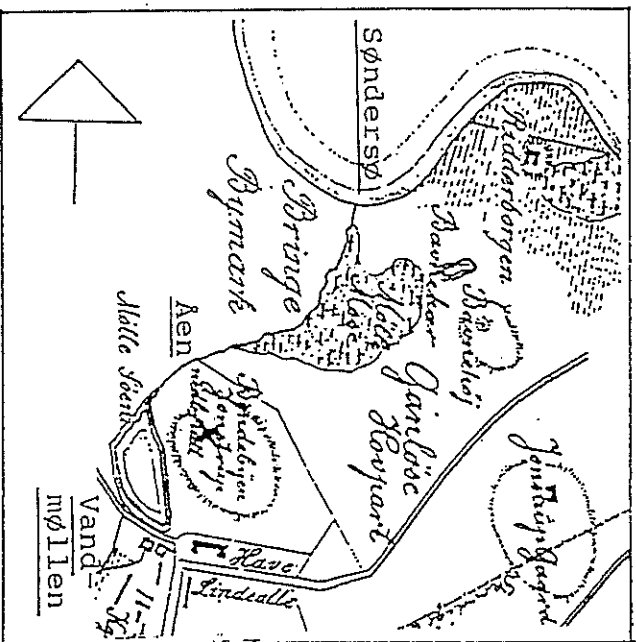
Regnet til Historisk Forenings
årsskrift af Rudolf Jacobsen.
Bronzealderhøjen på Ryet.

Vest om Præstesøen har en af oldtidens hovedforbindelsesveje mellem Roskildeegnen og det skovklædte Nordsjælland forløbet; i kommunen på strækningen fra Gammelvad over Værebro å forbi den gamle bygd Bringe, og videre over Kirke Værløse mark (i dag: flyvepladsen), Sandet og Ryet til Farum sø's vestende, hvor Mølleåen skulle passeres. Vejen har bogstavelig talt været markeret af en række af bronzealderens gravhøje med højen vest for Ryet skov som den eneste nogenlunde velbevarede.

En af de mange forsvundne høje har ligget på det stærkt mishandlede terræn mellem Flyvestationens hegn og Præstesøen. På udskiftningskortet for Kirke Værløse (1780) er højen markeret, og stedet hedder: Eninghøys Agre. D.v.s. at højens gamle navn er: Eninghøj.

Den nærmeste høj mod nord lå på Lundsbakke ved den gamle sognevej mellem Værløse og Kirke Værløse. Værløse museum udgravede de nedpløjede rester af højen i 1953, før den blev helt ødelagt ved grusgravningen på stedet. I graven fandtes sjældne ting af bronze og andet, der som Danefæ kom til Nationalmuseet, mens stenætningen omkring egekisten blev målt op og retableret ved museet i 1988.

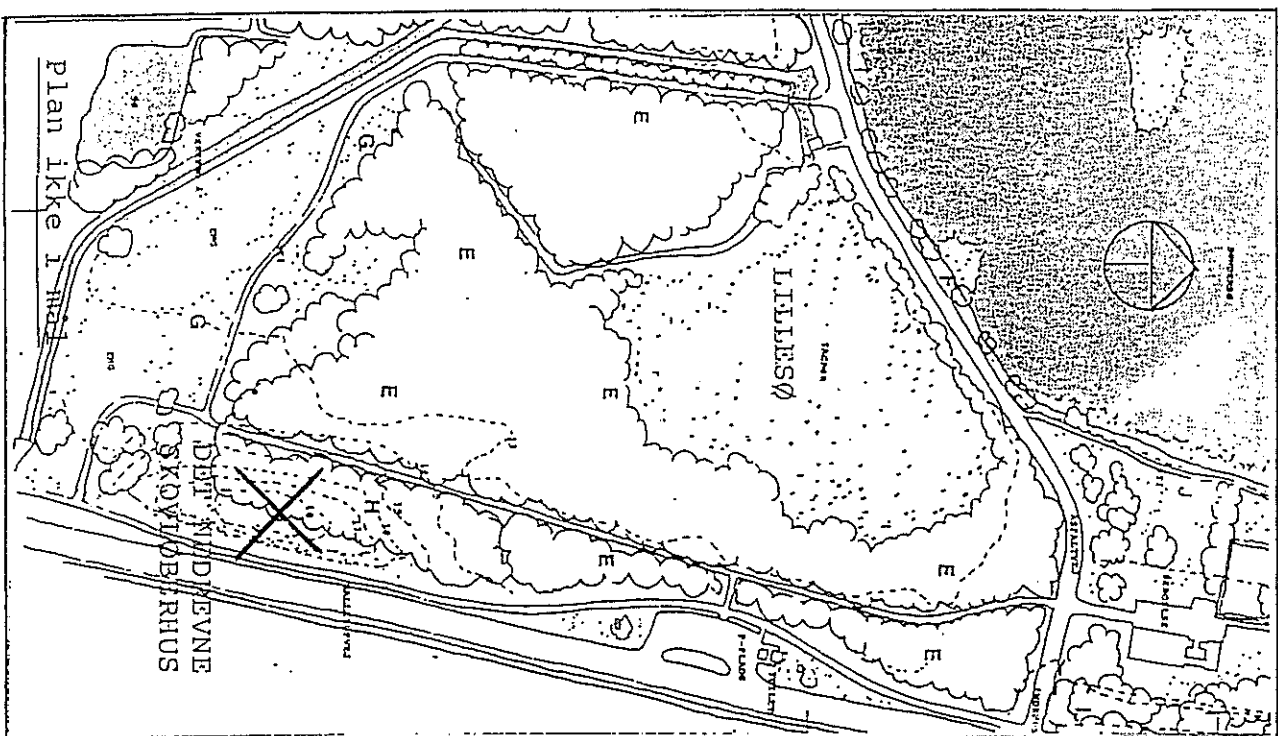

Syd for Sønderø i delområdet 5 findes på den tidligere Bedstemodersholm de næsten forsvundne rester af et middelalderligt gårdanlæg kaldet "Ridderborgen" eller "Slottet". Her boede efter overleveringen Jonstrups grundlægger, ridderen Jon Raymothsøn og hans søn Jon Jonsen Little, begge betydelige stormænd af Hvide-slægten og med tilknytning til kongemagten.

Desværre skete der i 1900-tallets begyndelse en hårdhåndet nedbrydning af ruinerne, og voldstedet blev jævnet ud. Siden førtes Flyvestationens omkørselsvej og hegn uden videre hen over stedet.

Værebro & forlader Sønderød ikke langt vest for voldstedet og er i dag rørlagt helt til Jonstrup, men tidligere havde den ved hjælp af en opdæmmed mølledam kraft til at drive en vandmølle i selve Jonstrup by. Både søen og vandmøllen nævnes allerede i Roskildebispens Jordebog fra o. 1370, og i en årrække frem til engang i 1800-tallet blev møllen drevkraften i egentlige fabriksanlæg, som det er beskrevet bl.a. i undervisningshæftet: Kongelig Ulden Manufaktur, (1982).

Tværs over Sønderød gik meldingerne fra bygd til bygd i mid-
 delalderen og uden tvivl også tidligere, når ufred truede
 egens befolkning. På bavneshøjene tændtes bålene, som kaldte
 mand af huse til rådslagning og forsvaret. De topografiske
 kort fortæller os, hvor høje de lå. Med sine 58 meter er
 Bavneshøj i Værløse kommunens højeste naturkabs punkt,
 omkring 46 meter over søens flade.

DELOMRÅDE 6

Nyere tid

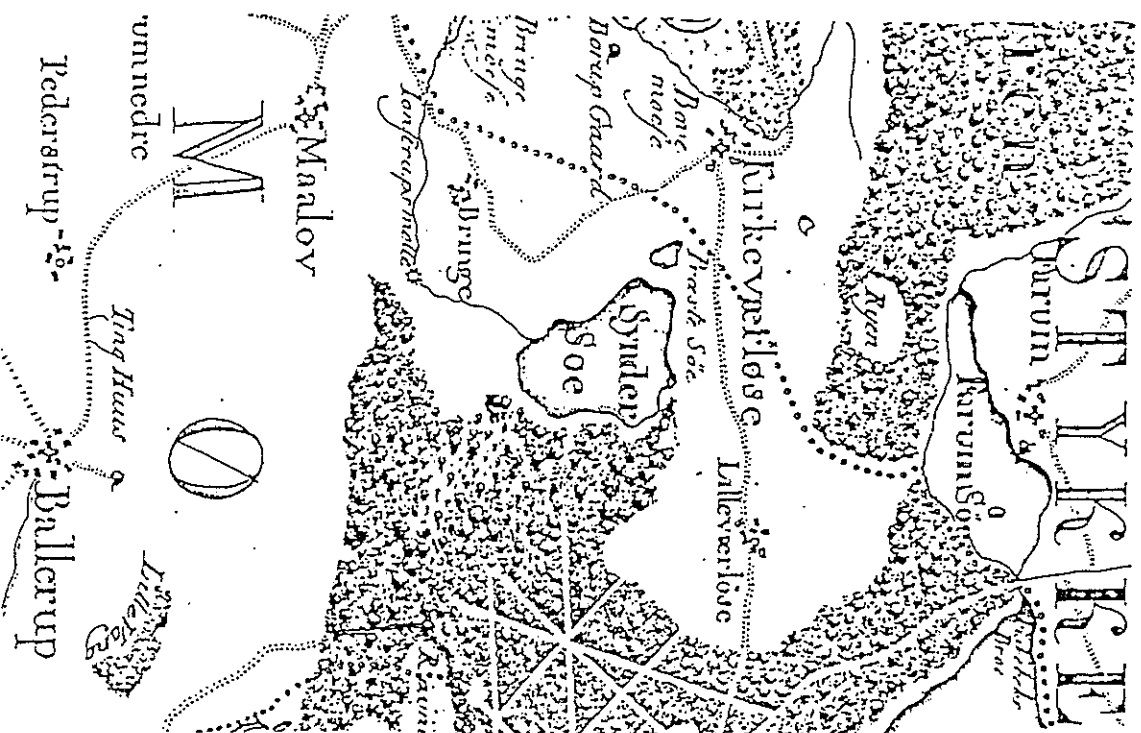
Søen fik i den anden ende tilløb fra Tibberup å, der på det sidste stykke snor sig gennem Gisselfeldengen og Djævløsmosen i Lille Hareskov. Ved udløbet blev en mindre del af søen skåret fra af en damning (o. 1900), og man anlagde et nyt åløb langs søens sydside, der forbandt Tibberup å og Værebro å med hinanden. Hensigten har vel været, at åvandet ikke måtte forurene søen.

Bag damningen dannedes Lillesø (markeret "tagrør" i delområde 6), og mellem denne og Sømmosen (tidl. Kringlen eller Borremosen) kom færdselen mellem Lille Værløse og Jonstrup Vang og senere Ballerup til at gå. Man passerede her efter 1874 mellem det gamle vandværk og skovløberstedet "Søhus", idvrigt et kritisk, nærmest bundløst område, der gav vejbyggerne problemer, indtil man nåede fast grund ved Mosehuset. Over damningen var der kun en sti frem til Lindholmen, (hvor det ny vandværk ligger) og til markvejen mod syd til Jonstrupvejen. (Delområde 5).

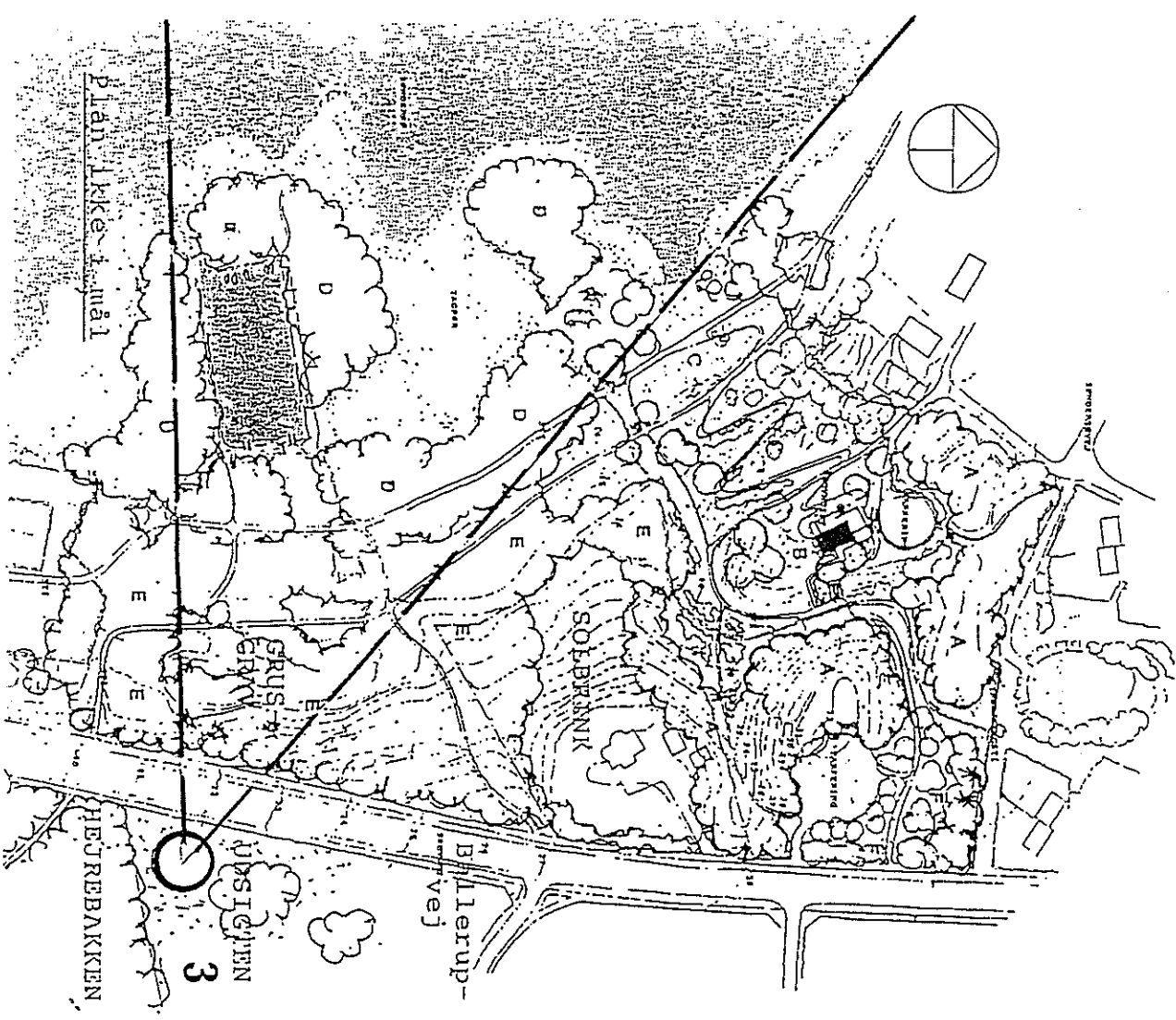
En gammel hulvej fører nord om Sømmosen og op igennem skoven til Hejrebakken - en stigning på omkring 20 meter. Heroppe men uden for skovgårdet var, som Svend Fleuron skriver i 1919, ".....den smukkeste af de mange smukke udsigter, Hareskovene har at byde på!..... Det hele er et smukt maleri, der vinder betydeligt i perspektiv, når man lægger hovedet stærkt på siden".

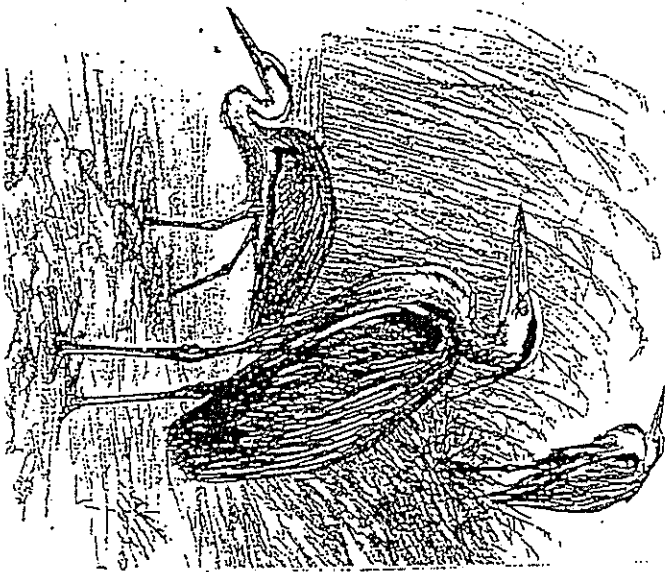
Maleriets "ramme" dannedes af skovbrynet til venstre og skovbræmmen langs Sønderø's nordside til højre, og i den næsten fjerne horisont lå Kirke Værløse med den gamle midalderkirke højt hævet over Præstesøen. Nu er udsynet spærret totalt af bevoksningen i den gamle grusgrav vest for Ballerupvej.

↖ Værløseegegnen i 1768.

DELOMRÅDE 7

Fiskeulde Hlepe ved Sønderen.

Tegnet omkring 1915 af Svend Fleuron.

Svend Fleuron tilføjer, at "Søndersø har noget af Furesøens skær over sig, og der kan ved jævndøgntider gå et hav i den", men i modsætning til Furesøen kan vi opleve den helt som vores egen, selvom Københavnerne som vandforbrugere har tilegnet sig visse rettigheder.

Med til historien om Søndersø hører også noget om de vidtløftige planer, A/S Sønderøgaard og ikke mindst en af gårdens ejere, dr. phil. Peder Heiberg havde i 1860'erne. Ideen var at tørlægge det meste af søen og omdanne det store areal til en saftig eng efter Dalgas' berømte motto: "Hvad udad tåbes skal indad vindes". En dampkedel og en pumpe med tilknyttet fyrbøder blev sat på opgaven, men pumpningen kunne ikke holde trit med vandtilgangen fra søens kilder, og projektet måtte heldigvis opgives.

I 1869 blev Sønderø med tilhørende fiskeri, rørskær og tørveskær m.m. solgt til Københavns kommune for 40.000 rigsdaler på nærmere fastsatte vilkår, og man kunne begynde projekteringen af det første vandværk, som er gengivet på forsiden.

I 1951 overtog det nuværende værk vandforsyningen til København, mens det gamle vandværk fik en tid endnu som privat industrivirksomhed. Efter 100 års jubilæet blev bygningerne nedrevet, og jorden gik tilbage til statskoven efter gammel aftale.

I et særtryk udgivet i anledning af jubilæet af Historisk Forening for Værløse kommune fortæller forh. maskinmester ved Sønderøværket, Jens K. Skov om dets historie.

Bent Damsgaard-Sørensen.

1. juni 1992.

